BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník V. **Číslo 3.** **Október 2007**

ŠIBENIČNÝ VRCH - GALGENBERG

Šibeničný vrch dostal svoje meno podľa šibeníc, ktoré na ňom boli v minulosti postavené. V Banskej Bystrici sa taký vrch nachádza medzi dnešným plážovým kúpaliskom a novopostaveným obchodným domom Europa. Šibenica na vrchu mala upozorňovať a vystríhať zločincov pred porušením zákona v meste. Šibenicu bolo dobre vidieť nielen z mesta, ale z diaľky ju mohli dobre vidieť aj prichádzajúci do Banskej Bystrice.

Približne tak vyzerali aj bystrické šibenice.

Jedna z prvých zmienok o Šibeničnom vrchu - Galgenbergu v Banskej Bystrici pochádza z roku 1533, kedy bola ku popravisku postavená cesta. (1) Pôvodný názov kopca znel v nemeckom jazyku Galgenberg (slovo Galgen pochádza zo starej nemčiny z obdobia 750-1050 rokov po Kr. a znamenalo „konár - haluz stromu“).

Stavbu šibenice sprevádzala istá ceremónia, aby sa práca pokladala za čestnú a nehanobila členov cechu, ktorí ju vykonávali. Sprievod začínal mestský tesár s tovarišmi, ďalej mlynári s pomocníkmi z dvoch špitálskych mlynov a mestskí murári s tovarišmi. Za nimi sa richtár a členovia mestskej rady viezli na kočoch. Ďalej pokračovali členovia vonkajšej rady zoradení podľa národností do dvoch osobitných skupín na čele s hovorcami, ktorí mali opásané ceremoniálne meče a v rukách niesli ceremoniálne „kopije“. Pred oboma skupinami išli mestskí hudobníci. Po nich nasledovali cechy na čele s majstrami. Keď sprievod doputoval na vrch, všetci sa zišli okolo miesta, kde mala stáť šibenica. Pri tejto príležitosti predniesol richtár príhovor, v ktorom pripomenul dôvody stavby a význam hrdelného práva, ktoré má mesto Banská Bystrica. Potom symbolicky richtár, členovia mestskej rady, cechmajstri poklepali kladivom alebo sekerou po základnom kameni stavby. Celý rituál ukončil opäť príhovor richtára k zhromaždeným, ktorí sa potom vrátili do mesta, kde sa rozišli. Roboty sa potom ujali príslušní murári a tesári. (2)

Stavanie šibenice je spojené aj so Špitálom sv. Alžbety, ktorému kráľ Ľudovít II. udeľuje v roku 1524 rozličné práva.

Pokračovanie na str.2.

Historická mapa Banskej Bystrice. V ľavom dolnom rohu sú zakreslené šibenice.

Časopis Bystrický Permon niekoľkokrát upozorňoval na nedocenený význam prínosu cestovného ruchu k prosperite regiónu mesta, ktorého obrovský prírodno-historický potenciál predurčuje na významné centrum vedomostnej a zážitkovej turistiky.

PENIAZE KLOPÚ NA DVERE

Je potrebné hlbšie načrieť do histórie a prezentovať etapy kedy špaňodolinská meď šírila slávu mesta po celom svete.

Uvádzame niekoľko návrhov, ktorých realizácia podstatne prispeje k zvýšeniu záujmu turistickej verejnosti :

- *uchádzať sa o zápis do zoznamu UNESCO, účasť v zozname je najatraktívnejšia obchodná značka zvyšujúca návštevnosť.*
- *vytvoriť „aktívne” informačné centrum, prezentujúce zahraničným cestovným kanceláriám ponuky tematických zájazdov regiónu mesta a širšieho okolia.*
- *vybudovať „minimundus” - expozíciu modelov vybraných stavieb Slovenska, respektíve banských miest.*
- *zapojiť mesto do projektu Banskobystrický geomontánny park prezentujúci jeho históriu.*
- *zrekonštruovať a obnoviť nefunkčné a zaniknuté vodné fontány mesta*

V budúcom roku budú zverejnené výzvy na čerpanie finančných prostriedkov z fondov Európskej únie aj na rozvoj cestovného ruchu. Je najvyšší čas spracovať žiadosti na ich čerpanie. Peniaze klopú na dvere, nech sú to dvere naše !

Redakcia časopisu Bystrický Permon poskytne priestor pre ďalšie návrhy čitateľov, prispievajúce k rozvoju atraktivity mesta, ako aj diskusiu o vyššie uvedených témach.

Pavel Gender

ŠIBENIČNÝ VRCH - GALGENBERG

Pokračovanie zo str. 1.

Medzi nimi je aj zákaz mestskej rade Banskej Bystrice, aby naďalej požadovala pri popravách od špitála povozy na dopravu rebríkov a iného náradia na popravisko.

Na Šibeničnom vŕšku sa len nevešalo, ale používali sa tu aj ďalšie tresty smrti, ako napríklad sťatie mečom. Banskobystrický kat Vavrinec tu vykonal aj jednu z najznámejších popráv slovenských dejín, keď v roku 1526, popravil niekoľkých vodcov baníckeho povstania. Kráľovský komisár a personál vydal dňa 18.augusta 1526 zatykač na 46 vodcov baníckeho povstania. Z tých baníkov, ktorých sa podarilo uväzniť v pondelok 3.9. 1526, kedy sa konal v Banskej Bystrici trh, kat Vavrinec popravil na šibeničnom vŕšku troch a 6.9. ďalších dvoch. (3) V roku 1542 kat za živa pochoval pod šibenicu ženu, ktorá zahubila vlastné dieťa.

Cesta na Šibeničný vrch pre odsúdenca viedla z mestského väzenia cez Dolnú ulicu ku kostolu sv. Alžbety, kde sa odsúdenec mohol prvýkrát pomodliť, druhýkrát pri kríži nachádzajúcom sa pred prvým domom po pravej strane za riečkou Bystrička a tretíkrát pri soche sv. Anny odkiaľ išiel na popravisko. Tam sa prečítal ešte raz rozsudok a následne richtár na znak právoplatnosti rozsudku prelomil nad hlavou odsúdeného drevenú palicu. Popravení sa pochovávali väčšinou priamo na Šibeničnom vrchu, ale niekedy aj na iných miestach.

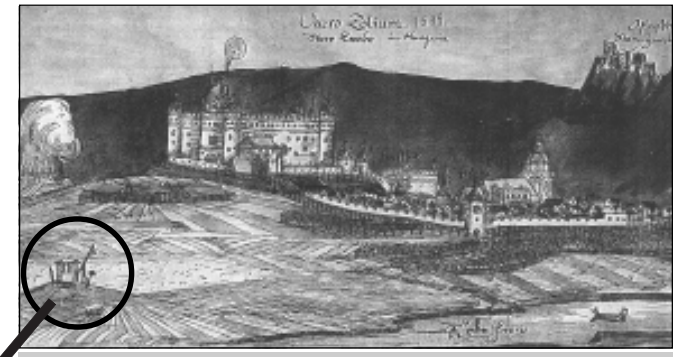

Zvolenská šibenica na Wilenbergerovej vedute z konca 16. stor. a jej detail.

O význame popraviska a Šibeničného vŕšku svedčí aj starostlivosť mesta o toto miesto. Mestská rada dala v roku 1547 zrekonštruovať mestské popravisko tak, že dala okolo neho postaviť vysoké hradby. Podobne tomu bolo v roku 1750, kedy do šibenice udrel blesk. (4)

Miesto, kde stála šibenica sa po nemecky nazývalo „Hoches Gericht“. Toto nemecké označenie prináležalo šibeniciam, ktoré boli postavené na kamennom základe. Miesto, kde stála banskobystrická „kamenná“ šibenica vieme presne identifikovať na základe mapy prvého vojenského mapovania z konca 18. storočia. Tá istá mapa zachytáva aj drevenú šibenicu v Radvani, ktorá stála po pravej strane pri ceste smerom na Malachov. Rovnaká šibenica stála v Kráľovej po ľavej strane cesty na Pršany. Pôvodná šibenica vo Zvolene sa nám dokonca zachovala vyobrazená na Wilenbergovej vedute z konca 16. storočia a stála na kopci nad súčasnou Zvolenskou nemocnicou. Na mape prvého vojenského mapovania je však zvolenská drevená šibenica znázornená na vŕšku pri Pustom hrade a pod ňou sa nachádza text „Gericht“.

Šibenice stáli na vŕšku nad Banskou Bystricou ešte za života Gustáva Zechentera – Laskomerského (1824-1908), ktorý ich spomína vo svojich spomienkach: „Aby som sa vyhol prachu, podal som sa hore pri jezuitskej záhrade chodníkom cez šibeničný kopček. Vtedy tam ešte stáli znamenité, veľmi komfortable šibenice o troch stĺpoch, všetko to solídna robota, ako to vravievali: „I pre naše detné deti.“ Traja mohli naraz na nich pohodlne visieť, bez toho žeby jeden druhého čo najmenej inkomodovali. Škoda ten pomník hrdúsenia už od tých čias poväľali. Šibenice zmizli, šibenci ostali! No ale kam sme prišli s našou rozprávkou? – Tuto, v tvári peknej prírody, lebo k väčším útra-pám odsúdencov staviavali popravište na najvýhľadnejších miestach…“ (5)

Poznámky:

1. Jurkovich, E. (slov. preklad I. Nagy): Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica, s. 42

2. Jurkovich, E. (slov. preklad I. Nagy): Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica, s. 266-267

3. Ratkoš, Peter: Povstanie baníkov na Slovensku, s. 246-251.

4. Jurkovich, E. (slov. preklad I. Nagy): Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica, s. 268

5. Zechenter-Laskomerský, K. G.: Úsmevy nad životom – Radvanský jarmok, s. 178

Vladimír Sklenka

BANSKOBYSTRICKÝ BISKUP GABRIEL ZERDAHELYI

Biskupský erb G. Zerdahelyiho.

Po siedmych neobsadených rokoch banskobystrického biskupstva bol v r. 1800 za banskobystrického biskupa vymenovaný Gabriel Zerdahelyi (Serdaheli, Szerdahelyi), šľachtic z Nitrianskej Stredy v okrese Topoľčany, kde sa narodil 16. októbra 1742 v rodine statkára otca Imricha a matky Anny, rodenej Bošániovej.

Vyrastal s bratmi Jánom, ktorý sa neskôr stal nitrianskym podžupanom a Imrichom, ktorý bol kráľovským radcom. Gabriel študoval v Bratislave, neskôr v Trnave filozofiu a teológiu na nemecko - uhorskom kolégiu v Ríme. V r. 1765 bol vysvätený za kňaza, v ďalšom štúdiu obhájil doktorát z filozofie a teológie.

Svoju kariéru začal v r. 1766 ako rímskokatolícky kaplán v Pešti, v r. 1767 bol dekanom v Dvoroch nad Žitavou a od r. 1768 bol tajomníkom a vedúcim kancelárie arcibiskupského vikariátu. Od r. 1771 bol Gabriel Zerdahelyi ostrihomským kanonikom a titulárnym opátom a prefektom seminára Svätého Štefana sa stal v r. 1772. Do r. 1774 spravoval kapitulské majetky v Trnave a od r. 1780 sa stal vacovským veľprepoštom a biskupským vikárom. Keď sa po r. 1781 stal titulárnym biskupom, odišiel z maďarského Vácova do Banskej Bystrice. Do Svätého Kríža prišiel Zerdahelyi začiatkom marca 1801 a 25. marca 1801 bol v Banskej Bystrici slávnostne inštalovaný.

Gabriel Zerdahelyi bol veľký vzdelanec, teológ, spisovateľ a obrovský literárny priaznivec, horlivý pastier zverených veriacich. Okrem toho, že je zakladateľom banskobystrického seminára, ktorý postavil v r. 1805 až 1807 v Kapitulskej ulici, zapísal sa aj do dejín mesta Svätý Kríž (dnešný Žiar nad Hronom), ako hlavný sponzor, donátor a staviteľ veľkého klasicistického kostola Povýšenia Svätého Kríža v r. 1806 až 1812. V kostole dal vystavať kryptu pre banskobystrických biskupov. V tomto kostole je vzácny obraz umiestnený nad hlavným oltárom od viedenského maliara Františka Schona, ktorý ho namaľoval na základe pozvania a podnetu biskupa Gabriela Zerdahelyiho. Tu bola umiestnená aj jeho vzácna osobná knižnica, prevezená z maďarského Vácova, ktorá mala ešte v minulom storočí celkom 4950 knižných zväzkov.

Biskup Gabriel Zerdahelyi zomrel na schodoch krypty vo Svätom Kríži 5. októbra 1813. Pochovaný je v biskupskej krypte kostola Povýšenia Svätého Kríža vedľa svojho banskobystrického predchodcu, biskupa Berchtoldta.

Jaroslav Uhel

ZVÄZ STREDOSLOVENSKÝCH BANSKÝCH MIEST

Vznik miest na Slovensku sa viaže na dobu vlády Belu IV. (1235-70) v Uhorsku. Prvým banským mestom sa stala Banská Štiavnica (jej prvé privilégiá sa nezachovali), ktorú v oblasti stredného Slovenska nasledovali ďalšie banské mestá: Banská Bystrica 1255, Kremnica 1328, Pukanec 1405, Nová Baňa 1345, Ľubietová 1379, Banská Belá 1450. Tieto mestá okrem geografickej polohy spájal predovšetkým banský element, pre ktorý mali širokú podporu uhorských panovníkov. Ich prvotný záujem smeroval k drahým kovom, neskôr k farebným kovom a železnej rude.

Ďalší faktor, ktorý spájal tieto mestá bolo jednotné mestské a banské právo odvodené od banskoštiavnického práva. Až r. 1492 pristúpila Kremnica k spísaniu vlastného banského práva (pri tom aj toto banské právo bolo odvodené od banskoštiavnického).

Tretím faktorom prehlbujúcim spoluprácu siedmich stredoslovenských banských miest bola spoločná obrana proti vonkajším a vnútorným nepriateľom. Životné nebezpečenstvo pre banské mestá tvorili najmä Turci, ktorí otvorene prejavovali záujem o bohatstvo banských miest. Vnútornou hrozbou banským mestám boli feudáli obývajúci hrady na okolí banských miest (pozri článok „Dóciovci a stred. banské mestá") a samotní búriaci sa baníci, nespokojní so svojím postavením.

A kedy sa stretávame so založením Zväzu stredoslovenských banských miest? Neexistuje doteraz archívny prameň potvrdzujúci priamo jeho vznik (M. Šoka uvádza r. 1380). Je len v mestskej knihe banskoštiavnickej a banskobystrickej záznam o spoločnom riešení banského sporu z r. 1388. Na príkaz panovníka Žigmunda Luxemburského (1387-1437) pod predsedníctvom kráľovského scansora sa zišli zástupcovia banských miest do Banskej Štiavnice, aby spor vyriešili, čo nám dáva právo domnievať sa, že takéto prepojenie medzi mestami bolo zaužívané od vzniku Banskej Štiavnice a Banskej Bystrice. Mestá totiž neskôr používali spoločné označenie „Confoederatio septem civitatum", Res publica septem montanarum (civitatum) a tiež „Libera res publica civitatum confoederatarum". Po obsadení južnej časti Uhorska (po Moháči 1526) sa stretávame aj s pomenovaním „Inferiores montanae civitates Hungariae", „Die Niederungarische Bergstädte".

Každé mesto na zasadnutiach Zväzu zastupoval notár a jeden člen mestskej rady – prísažný. Stretnutia zástupcov miest sa konali minimálne raz ročne, v prípade potreby aj viackrát, napr. na popud kráľovského alebo vojenského nariadenia. Po víťazstve reformácie v banských mestách riešili sa na zasadnutiach Zväzu aj náboženské otázky za prítomnosti duchovných jednotlivých miest. Zasadnutia sa konali zvyčajne v Kremnici.

O význame Zväzu svedčí aj tá skutočnosť, že banský poriadok vydaný Maximiliánom I. (1564-76) roku 1571 bol pôvodne zostavený pre Zväz a neskôr bola jeho platnosť zavedená v celej krajine.

Zväz vo svojej činnosti orientoval svoju pozornosť predovšetkým na súdnu právomoc (mal charakter druhostupňovej inštancie). Táto sa opierala o spoločný právny štatút vypracovaný r. 1619. Obsahom súdnej činnosti boli otázky banské, civilné a schvaľovanie a zlistiňovanie kúpno-predajných zmlúv. Súčasťou právnej právomoci Zväzu bolo oprávnenie vyniesť rozsudok smrti, preto mal aj vlastného kata. Na zasadnutiach Zväzu sa tiež riešili hospodárske problémy, ktoré prišli na program po obsadení Budína (1541), kedy sa výrazne obmedzuje výroba a obchod.

Mapa oblasti stredoslovenských banských miest spolu s ich erbami.

Ďalej to boli finančné otázky. Zväz mal totiž okrem spoločných príjmov i spoločné výdavky. Príjmy pozostávali z príspevkov jednotlivých miest do spoločnej pokladnice Zväzu, potom z príjmov z pokút za priestupky a príjmov zo spoločného majetku. Dane tvorili spoločná daň Zväzu v prospech Zvolenského zámku, mimoriadne dane a pôžičky kráľovi, výdavky na obranu proti Turkom a výdavky spojené s účasťou Zväzu na uhorskom sneme.

Okrem toho Zväz organizoval spoločnú obranu proti Turkom, proti Dóciovcom, pri potláčaní baníckych povstaní a nepokojov. Nemalým problémom sa stali aj stavovské povstania, ktoré banské mestá vyčerpávali najmä finančne. Tak ako nepoznáme presne dátum vzniku Zväzu stredoslovenských banských miest, tak nepoznáme ani dátum zániku. Vieme však, že na začiatku druhej polovice 19. stor., v čase rozsiahlych politických zmien prestal Zväz existovať.

Jozef Ďuriančík

ČRIEPKY Z HISTÓRIE BANSKEJ BYSTRICE

Pred 500 rokmi v roku 1507

- richtárom Banskej Bystrice Peterman.

Pred 400 rokmi v roku 1607

- richtárom Banskej Bystrice Juraj Zehwein,
- bola opäť opravená budova mestských (Königsbergerových) kúpeľov,
- 8. 5. - Banskobystrická mestská rada skladá do rúk Gašpara Tríbela prísahu vernosti kráľovi (Bočkayovo povstanie).

Pred 300 rokmi v roku 1707

- richtárom Banskej Bystrice Melchior Smrtník st., neskoršie Juraj Weis,
- vyše 100 stredoslovenských baníkov sa vypravilo ku kniežaťu Františkovi Rákoczimu, aby žiadali spravodlivosť. Sľubmi a ústupkami ich vrátili už zo Sásovej.

Pred 200 rokmi v roku 1807

- richtárom Banskej Bystrice František Bitter,
- Jozef Dekrét Matejovie (1774-1841), komorský majster a dobročský rodák, vykonáva pokusy so zalesňovaním v r. 1807-1814 najskôr v obvode lesnej správy Beňuš a Michalová, potom na rúbaniskách pri Bystrej, Banskej Bystrici a Starých Horách,
- bola ukončená stavba evanjelického kostola. Slávnostne vysvätený bol 3.5. 1807, piatu nedeľu po Veľkej noci.

Pred 100 rokmi v roku 1907

- mešťanostom (richtárom) Banskej Bystrice Július Cesnak,
- stavba katolíckej meštianskej školy pri kláštore rádových sestier,
- kúpa röntgenového zariadenia pre mestskú verejnú nemocnicu.

Dušan Jarina

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE

Čo zostalo v Banskej Bystrici z poslednej etapy gotiky a začiatku renesancie na Slovensku, má neobyčajne vysokú umeleckú kvalitu. Tieto diela sú dokumentom rozhľadenosti objednávateľov aj tvorcov... Prepojili prostredie Slovenska v rovine kultúrnej s progresívnymi centrami ostatnej Európy.

AKÁ JE MÁLO ZNÁMA HISTÓRIA VILY POD URPÍNOM?

V rozpätí asi dvoch decénií na prelome 15. a 16. storočia sa Banská Bystrica stala scénou, kde sa prejavili tri unikátne kultúrnocivilizačné fenomény. Vznikli vrcholné realizácie neskorogotického umenia, medzi nimi diela Majstra Pavla z Levoče, pravdepodobne V. Stossa a ďalších. Zdá sa, že takmer paralelne, ak nie skôr, vznikajú prvé prejavy ranej renesancie na našom území v priestore Zvolen, Banská Bystrica, Slovenská Ľupča, pravdepodobne z produkcie umeleckého okruhu dvora posledného uhorského panovníka. Za rovnocenný, tretí zo spomenutých fenoménov, môžeme považovať vznik unikátnej kovohutníckej veľkovýroby - Banskobystrického mediarskeho podniku (BBMP).

Takto vyzerala vila ešte začiatkom roka 2003.

Vila pod Urpínom

Skvostným dielom renesančnej architektúry v Banskej Bystrici, azda ojedinelým na Slovensku, je ešte zachovalý korpus letnej vily pod Urpínom. Zdá sa, že predstavuje typologicky a geograficky jedinečné, takmer celistvo zachované pôvodné dielo s vyspelým slovníkom renesančných klenbových konštrukcií, s pôvodnou sgrafitovou výzdobou. Monumentálny portál podjazdu a elegantný arkier, v ktorom možno vidieť analógiu diela, napr. na Academii Istropolitana v Bratislave, v diagonálnej kompozícii pôsobia ako veľmi vyvážené, harmonizujúce priestorové a konštrukčno-dekoratívne prvky na premyslenom racionálnom pôdoryse blokovej stavby pohodlného aristokratického prechodného obydlia, jej predbežné datovanie k roku 1650 sa zdá byť príliš opatrné. Rokom 1546 sa začína doba erárnej správy BBMP, ktorej prvým významným počinom, započatým už v roku 1548, bolo budovanie centralizovanej surovej tavby medi v Novej hute v Banskej Bystrici, v lokalite Ihráč, poniže Huštáku. Jej výstavba sa zakladala na podstatnej zmene zásobovania drevným uhlím, vyrábaným zo splavovaných siahovíc na veľkých uhliskách pri Hrone. Veľmi blízko vily! Preto možno zapochybovať, či by „jeden šľachtic" - lebo o ňom je reč už v tzv. Memoriáli fuggerovského faktora Jána Dernschwama asi z roku 1563, v tomto dymom z uhliarskych míľ sústavne obťažovanom priestore vybudoval nákladné a výzdobou skvostné dielo - letohrádok. Jeho rovnocenná hodnota spočívala v mieste, ako aj vo výhľade z neho (takom dôležitom a vyhľadávanom aspekte už v období ranej renesancie) na mesto a (svoje?) majetky (Herrengrund - Panský diel). Navyše v polohe mimo možnej vonkajšej ochrany, a to v období, keď sa mesto triaslo od strachu z Turkov. Tiež niet zvláštneho odôvodnenia pripisovať takéto dielo Jánovi Turzovi (okrem aspektu finančných možností), či jeho synom a už vôbec nie Fuggerovcom. Môže sa zdať odvážne pripisovať takého dielo Matejovi Korvínovi, či jeho blízkemu okruhu (šľachticovi!), avšak súvislosti najvyššej dvorskej kultúry a rozhľadenosti objednávateľa poukazujú na prostredie aristokracie vtedajšieho uhorského panovníckeho dvora Mateja Korvína a jeho neapolskej manželky, a tieto predpoklady aj spĺňajú. Konštrukčné systémy a tvaroslovná vicibrenosť poukazujú priam na najvyššie výdobytky vtedajšej syntézy architektúry a výtvarného umenia v Taliansku.

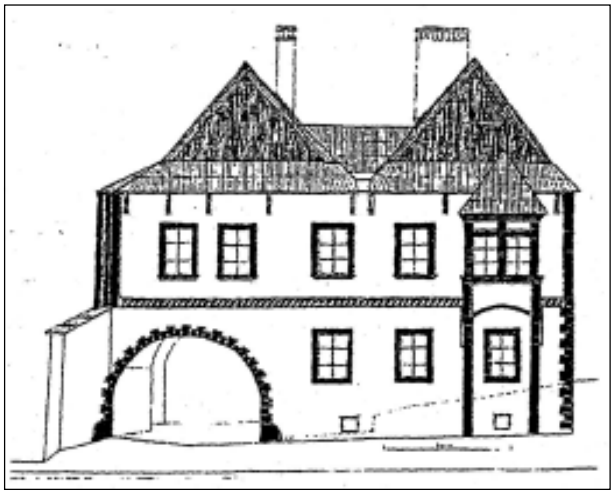

Návrh pamiatkovej obnovy vstupného priečelia z 80. r. minulého stor.

Ako možný vzor sa dá spomenúť napríklad sieň Camera degli Sposi zo začiatku druhej polovice 15. storočia, ktorá od svojho vzniku prinášala slávu vojvodovi z Mantovy, pravda viac pre výtvarnú výzdobu maliara A. Mantegnu. V tom čase tu pôsobil L. B. Alberti, ale i dalmátsky architekt Luciano Laurana, pred realizáciou svojho najznámejšieho diela a veľkolepého renesančného symbolu Urbina - paláca Federiga da Montefeltra. Okrem iného tu vybudoval vojvodovi skvostné nádvorie, unikátnu knižnicu, múzeum pre antické zbierky, nezabudnuteľné súkromné „studiolo". Najmä však do krajiny obrátené palácové krídlo s dvojicou štíhlych „vežičiek" v nárožiach a viacpodlažnými lodžiami uprostred. Nepochybne toto a podobné diela poznala kráľovná Beatrica (1457 - 1508). Vyrastala na neapolskom kráľovskom dvore, kde veľkú skupinu asi 30 sochárov budujúcich odvážny a neuveriteľne sebavedomý vstup do hradu Castel Nuovo v rokoch 1452 - 1471 vo forme niekoľkoposchodového triumfálneho oblúka viedol Lucianov mladší brat Francesco. Pochádzali z mestečka Vrana pri Zadare v Dalmácii, ktorá bola s korvínovským Uhorskom spojená personálnou úniou. Okrem práce na výzdobe vstupu vytvoril Francesco niekoľko novátorských ženských portrétnych búst, ktoré sú dnes v najznámejších svetových galériách. Portrét Beatrice s nápisom „Divá Beatrix Aragonia" je dnes v New Yorku.

Najužšie prepojené vladárske rodiny v Neapole, Ferrare, Mantove, Pesare - Urbine a Miláne obdivovali antiku a slávu Ríma, prezentovali sa ako nadšení budovatelia a štedrí mecenáši umenia. Preto sa v ich „domovoch vied a múz" stretávame s účasťou najchýrnejších talianskych, dalmátskych, flámskych (najmä v Neapole) a iných učencov a umelcov. Dlhší pobyt Giotta a Petrarcu v Neapole predchádzal vzniku prvej humanistickej Akadémie v Taliansku za Alfonza Aragónskeho. Tieto hodnoty boli blízke Korvínovi a divá Beatrix s jej talianskym dvorom bola v tom smere najpriamejším spojením. Umelecké centrum korvínovského Budína vyžarovalo „talianske idey" al´antica do Prahy, Krakova, ba ešte skôr do moskovského Kremľa. Zo zničeného Budína, Vyšehradu a Ostrihomu za tureckých vojen zostalo asi pramálo. Je však možné, že také veľké úsilie mecenášov umenia a budovateľov, akým bol tento panovnícky pár, sa neprejavilo na jeho obľúbených majetkoch, akými boli Zvolen a Banská Bystrica, nepostihnuté priamo osmanskými útokmi? Pritom Zvolenský zámok bol isto príťažlivý pre neapolskú princeznú aj ako anjouovské dedičstvo.

Vladimír Husák

Úryvok z rozsiahlejšej štúdie Industriálne stopy kultúrneho dedičstva Banskobystrický mediarsky podnik, 8. záverečná časť, Eurostat č.1, február 2006.

MEDENÝ HÁMOR V BANSKEJ BYSTRICI - UNIKÁT PRIEMYSELNÉHO DEDIČSTVA

Nie je jednoduché charakterizovať, najmä nie stručne, významné, ale zložité podujatie jedinečného podnikateľského, technického a hospodárskeho významu a zároveň kultúrno-civilizačný vplyv, aký mal Banskobystrický mediarsky podnik (BBMP) s jeho komplikovanou a rozsiahlou štruktúrou, s premyslene nadväzujúcou výrobou v baniach a hutách, ktorých produkty napokon smerovali do jeho jediného spracovateľského finálneho závodu – Medeného hámra v Banskej Bystrici. Informuje o nich aj svetová Kronika techniky v kapitole Prototyp mediarskeho podniku (Fortuna print, 1993).

Prvú časť štúdie sme uverejnili v Bystrickom permone č. 1/2007. V tomto čísle prinášame jej druhú, záverečnú časť.

Fenomén medi ovplyvnil jedinečné vyformovanie goticko – renesančného jadra mesta Banskej Bystrice, ktoré sa nielen vďaka jej výrobe, ale najmä obchodovaniu s ňou vyvinulo, na rozdiel od ostatných stredoslovenských kráľovských slobodných banských miest, na mesto bansko – kupecké (obchodné), v ktorom možno sledovať, ako sa zdá, aj jedinečné prvky vplyvu talianskej ranej renesancie s pravdepodobným dosahom umeleckého okruhu Korvínovho dvora. Medený hámor sa však podpísal aj na najväčšej katastrofe, skaze tohto mesta. V roku 1761 požiar z hámra silný vietor rozniesol na mesto, ktoré vzbĺklo „ako Etna". A tak pôvodný obraz mesta prekryla jeho baroková obnova.

Budova správy hámra s jedinou zachovanou poradnou sieňou banskej komory.

Žiaľ, pamiatkam priemyselného dedičstva u nás, a medzi nimi i tým najvýznamnejším, sa stále venuje iba marginálna pozornosť. A tak nám nerozoznané a nechránené, ale i zákonom chránené miznú pred očami. Medzi prvými, v roku 1997 z neznalosti a netrpezlivosti, žiaľ, zbúrali aj veľmi dôležité časti Medeného hámra. Našťastie, zachovaná historická dokumentácia i to, čo zostalo z tejto pamiatky – „pomníka na slávne obdobie našich a európskych dejín" (podľa historika M. Kamenického, viď zborník „500. výročie turzovsko–fuggerovského mediarskeho podniku v Banskej Bystrici", UMB BB, 1995) aj v súčasnom stave rozorvanosti tohto výnimočného súboru má neoceniteľnú výpovednú hodnotu.

Predovšetkým stále svojou autenticitou má nielen schopnosť generovať predstavu o svojej celkovej podobe, ale najmä umožňuje pochopiť obraz unikátneho diela, technického génia a nesmiernej ľudskej práce. Medený hámor tiež zostal aj jediným priamym a autentickým dokladom v meste o tom, že Bystrica bola „banská" – a to banským mestom európskeho významu, i keď skôr známym pod znením Neosolium, či Neusohl. Jej Medený hámor je významným kľúčom k rébusu, akým sa nám dnes môže z veľkého časového odstupu vidieť Bankobystrický mediarsky podnik (BBMP), cez ktorého stopy, zachované až do súčasnosti, zase možno pochopiť veľkoleposť historického fenoménu – spomínaného prototypu, akým bol celý mediarsky podnik Turzovcov – Fuggerovcov, ale i jeho ďalších pokračovateľov.

„Zlatý vek banskobystrického mediarstva, začínajúci koncom 15. storočia, sa spája s menom Jána Turzu. Vypracoval sa na banského podnikateľa, inžiniera, technika a metalurga európskeho významu. Ako osobnosť výnimočných kvalít sa stal dôstojným spoločníkom svetového bankára a podnikateľa Jakuba Fuggera Bohatého (1459 – 1525)" – uvádza M. Skladaný. V spomenutom rámci možno vidieť Jána Turzu ako renesančnú osobnosť, splodenú svetom mesta, obchodu a inžinierskej práce. A práve cez neho tiež možno vnímať (podobne ako napr. v Leonardovi), zrod vedeckej a technologickej mentality moderných čias.

Zakladateľská renesančná fáza vývoja mediarskeho podniku sa môže prezentovať dnes už dostatočne komplexným vedeckým poznaním. Ďalšie vrcholné obdobie výroby medi a striebra v Banskej Bystrici, osvietenské, rámcované v druhej polovici 18. storočia slohom neskorého baroka, spadá do významného obdobia 1. priemyselnej revolúcie v Európe.

Žiaľ, naďalej ostávajú biele miesta v dejinách tejto historickej výroby pre neprebádanie a nespracovanie tejto časti jej dejín. A hoci už 30 rokov čakajú na historikov detailne pripravené inventáre (v ŠÚBA v B. Štiavnici), obdobie od 18. až do 20. storočia ešte len čaká na svoju komplexnú interpretáciu. Táto téma a obdobie zatiaľ neoslovuje ani výskumné inštitúcie ani historikov – jednotlivcov, zrejme v mylnej domnienke, že toto obdobie už azda neprinesie objavné poznatky. Aj keď mediarsky podnik už nemohol dosahovať kvantitatívne výkony porovnateľné s obdobím v 16. storočí, napriek tomu svoj druhý rozkvet zaznamenal vďaka úplne novej kvalite – rozvoju vied a uplatňovaniu technických inovácií.

„V 18. a v 1. polovici 19. storočia práve baníctvo zaraďovalo Slovensko do kontextu rozvoja európskej vedy a techniky. V uplatnení nepriamej amalgamácie Ignáca Borna hneď po jej objavení bol prínos Slovenska v tomto smere rozhodujúci a pre Banskú Bystricu veľmi významný. Spočíval vo výrobe striebra z čiernej medi zavedením upravenej Bornovej technológie, ktorou bola amalgamácia v sudoch za studena (v amalgamačnej hute v B. Bystrici) a neskôr lúhovacej technológie v Tajovských hutách (bližšie viď J. Vozár: Európska nepriama amalgamácia a slovenské baníctvo. Veda, SAV, Bratislava, 1988)

Okrem toho možno oprieť súčasné vedomosti o informácie zo Zlatej knihy baníckej a nedávno objavenú a identifikovanú neuveriteľne presnú, dokonalú, ale najmä jedinečnú historickú plánovú a mapovú dokumentáciu. Práve z nej sa dozvedáme, že napr. huty v Starých Horách a Tajove od pol. 18. až do pol. 19. storočia prežívajú významné kvalitatívne zmeny, ktorých hlavným znakom bol prechod na tavbu vo vysokých peciach. Čo je však zaujímavé, tieto technologické inovácie, ako sa zdá, nevyvolali podstatné zmeny v koncepcii Medeného hámra, ba ešte ani po uplatnení ďalšej prevratnej technologickej zmeny, po výstavbe elektrolytickej rafinácie medi v roku 1891 na jeho teritóriu.

Z dosiaľ rozoznaných pamiatok z pôvodného rozsahu historického areálu Medeného hámra sa zachoval úctyhodný súbor budov, priestorov a technických objektov. Spomeňme niektoré. Po ľavej strane vstupu do Laskomerskej doliny upúta napríklad renesančná podniková budova správy hámra s nárožným rizalitom, na ktorej bolo ešte donedávna čitateľné sgrafitové renesančné kvádrovanie nároží. Na prízemí sa dodnes nachádza miestnosť kancelárie šafára – správcu Medeného hámra, na prvom poschodí bol situovaný jeho erárny byt. Tu sa tiež dodnes nachádza aj jedinečný zaklenutý renesančný priestor s lunetami s vytiahnutými hrebienkami – dosiaľ už iba jediná zachovaná pôvodná poradná sieň Banskej komory v Banskej Bystrici, vybudovaná ešte v časoch turzovsko – fuggerovskej spoločnosti. (Jedinečnosť poradnej siene v hámri spočíva i v tom, že dokumentuje dobu vzniku Banskej komory v Banskej Bystrici postupným vývojom zo Správy mediarskeho podniku. Porady vedenia Banskej komory sa konávali jedenkrát týždenne, vždy v mieste niektorého jej závodu.) Všetky ostatné miestnosti na prízemí sú zaklenuté renesančnými klenbami a využívali sa ako sklady vyrobeného medeného tovaru. Istotne z nich upúta pozornosť najväčšia, kvadratická sieň, zaklenutá na centrálny stĺp či pilier. Okrem týchto sa v hámri nachádzali aj ďalšie objekty so skladmi medi. Je však možné, že najväčšie sklady na vyrobenú meď sa vybudovali v južnej polohe pozemku Dolného domu na námestí - v neskoršom komorskom dome. Jej súčasťou bola komorská brána, zahrnutá neskôr do mestského opevnenia.

Susedný objekt, na ktorom sa kedysi týčila vežička (pravdepodobne s klopačkou), býval ubytovňou tovarišov a strážcu hámra. K budovám hámra patril aj dom (bývalá veterinárna stanica) s renesančnými lunetovými klenbami a susedný obytný dom s vežou a pôsobivými barokovými klenbovými konštrukciami, ktoré akcentujú zatiaľ neznámy význam pôvodnej funkcie.

Pokračovanie na str. 12.

DEJINY SLOBODNÉHO KRÁĽOVSKÉHO MESTA BANSKÁ BYSTRICA

Z pera Emila Jurkoviča prinášame úryvok z rozsiahlej kapitoly, ktorý je venovaný jednej z najvýznamnejších udalostí v dejinách Banskej Bystrice - priebehu voľby Gabriela Betlena za uhorského kráľa. Veríme, že vás Jurkovičovo rozprávanie zaujme.

GABRIEL BETLEN A BANSKOBYSTRICKÝ KRAJINSKÝ SNEM

Na konci júla sa námetom mnohých rečí, rozhovorov a proroctiev stal mrzák, ktorý v istej sedliackej rodine v Mičinej prišiel na svet s dvoma hlavami. Obavy z tohto prípadu znásobil aj fakt, že v ten večer sa na východnom obzore objavili tri dúhy; ešte aj seriózny Ján Köln úkaz pokladal za dostatočne závažný, aby ho uviedol vo svojej správe. O celom prípade sa však zmieňuje aj Dohna a Betlenov dvorný historik Ján Bocatius. Ba spomínaný Bocatius a aj Dornavius zo Sliezska celý nezvyčajný prípad podali nielen v správach, ale interpretovali ho aj v básňach.

Pečať Gabriela Betlena. (r. 1620)

Ferdinandovi delegáti tu ešte ani 8. augusta neboli v plnom počte a prítomní zasa nedisponovali plnou mocou. Poľskí vyslanci sa pre zdĺhavé čakanie už sťažovali a hrozili odcestovaním. Stavy im však odpovedali, že na príčine tohto zdržania nie sú ony, lež cisárski zástupcovia; nech sa teda obrátia na nich, aby zistili, prečo sa snemové rokovania stále naťahujú.

14. augusta nastal veľký deň rokovania krajinského snemu. Spojenci vtedy ponúkli Betlenovi korunu, kráľovský titul a hodnosť v prospech kráľovstva, na poníženie nepriateľov, na vlastnú slávu a na potechu a radosť spojencov. Betlen sa poďakoval za prejavenú dôveru a starostlivosť o jeho osobu. Pred členmi únie vyhlásil, že touto otázkou sa zaoberajú aj stavy a spojenci už nasledujúci utorok alebo stredu (18. alebo 19. augusta) získajú prepustenie a budú sa môcť navrátiť domov medzi svojich. Ešte predtým však musia vidieť a počuť, ako je v Uhorsku vyhlásený kráľ. Treba teda ešte niečo urobiť.

Samozrejme, chýr o chystaných udalostiach sa rýchlo rozšíril. Preto sa prítomní cisárski vyslanci ohlásili na audienciu u Betlena. Predostreli mu, že jeho cisárske veličenstvo má veľkú starosť ohľadne smutného rozpoloženia krajiny, ktorej osudy mu odjakživa ležali na srdci. Upozorňujú preto stavy, aby sa neodvracali od jeho veličenstva a nenechali sa povstalcami zviesť zo správnej cesty. Naopak, nech sú presvedčení, že jeho veličenstvo ich nielenže bude chrániť a zachovávať ich doterajšie výsady a slobody, ale podľa možností im udelí aj nové. Zároveň však deklarovali, že sami neboli vybavení plnou mocou, ale v krátkom čase prídu ďalší delegáti, ktorí už takúto právomoc budú vlastniť.

Títo vyslanci však do Banskej Bystrice nedorazili ešte ani 19. júla. Bolo zrejmé, že zmyslom všetkého je znova len zdržiavacia taktika a úmysel získať ďalší čas – to bolo hlavnou úlohou prítomných cisárskych vyslancov. Aj preto ich ostatní s plnou vážnosťou vyzvali okamžite napísať do Viedne: ak do 15 dní nepríde splnomocnený vyslanec viedenského dvora, potom snem, ktorý už medzitým začal rokovať o pokračovaní vojny, bude rozpustený.

Vtedy sem dorazil cisársky vyslanec Reinbold Collalto spolu s Mojžišom Cirákim a Vavrincom Ferencfim. Po príchode vzniesol protest voči výkonu prijatých snemových uznesení a proti vzniku aliancie. Zároveň vyhlásil, že ak by sa odmietli podvoliť, potom jeho veličenstvo bude musieť s nimi naložiť iným spôsobom. Oni sú totiž splnomocnení na mierové rokovania s Betlenom a uhorskými stavmi; z týchto dohodovaní však spojenci musia byť vylúčení.

Na uvedený protest obdržali odpoveď: keďže nie sú splnomocnení rokovať so spojencami, potom na nich nemožno prihliadať ako na delegátov s plnou mocou. Nech sa preto s Božou priazňou navrátia domov. Odtiaľ buď prídu s poverením, ktoré ich už kvalifikuje aj na rozhovory so spojencami, alebo nech ostanú doma a ďalšie kroky prenechajú na stavy. Túto odpoveď mali cisárski reprezentanti dostať aj písomne. Rozhodli sa nevyčkať na ňu a bez rozlúčky, náhlivo, uprostred lejaku opustili Banskú Bystricu. Zakrátko ich nasledovali aj francúzski vyslanci.

Na cestu sa teraz už pripravovali aj Poliaci, s ktorými sa spojeneckí zástupcovia rozlúčili na zhromaždení 18. augusta. Vyslovili tam uznanie poľskému kráľovi za jeho mierovú iniciatívu, ktorú prejavil voči Uhorsku. Aj ich najvrúcnejším prianím bolo dohodnúť mier, na čom sa horlivo angažovali aj Betlen a uhorské stavy. Že sa zámer nakoniec nepodaril, príčinou nie je nik iný ako cisár, ktorý sa všemožne bránil uzavretiu mieru; delegáti sa to mohli presvedčiť na vlastné oči. Poľskí zmocnenci sa poďakovali za zdvorilé prijatie, preukázanú úctu, priateľstvo a uznanie a ešte v stále trvajúcom daždi sa vydali na cestu.

Citovaný denník poznamenáva, že rovnako ako niekoľko dní po príchode poľských vyslancov boli do Banskej Bystrice privezení zajatí kozáci, tak aj dva dni pred ich odchodom bolo sem dopravených 27 kozákov, ktorých uhorské oddiely lapili na Morave.

Počas týchto udalostí boli na 22. augusta vytýčené aj voľby kráľa. Pre palatínovo zadrapovanie a jeho čoraz vážnejšie obavy však museli byť odložené, až kým sa ich nakoniec nepodarilo uskutočniť v utorok 25. augusta.

Uhorské stavy sa zišli už zavčas rána v palatínovom príbytku. Hodnostár ich tam upozornil na obsah rokovaní z predchádzajúcich dní. Vyzval ich, aby sa ešte raz uistili u jeho jasnosti, či za uvedených podmienok naozaj prijme uhorskú korunu. Na to niekoľkí páni odišli za Betlenom. Priniesli od neho spečatené a podpísané podmienky a jeho nespochybniteľný súhlas s prijatím koruny. Uhorské stavy si potom znova prečítali podmienky potvrdené kniežaťom a bod po bode ich skonfrontovali s vlastným znením. O 8. hodine vyzvali zmocnencov spojeneckých krajín, aby sa unúvali do sídla jeho jasnosti, kde sa budú môcť zúčastniť na slávnostnom akte. Keďže vyslanci získali na to súhlas od Betlena už vopred, vyhoveli žiadosti uhorských stavov. Stavy potom vyhlásili voľby kráľa v palatínovom sídle. Nato sa v celom meste začali ozývať prevolania na slávu.

Stavy sa potom vydali do kniežacieho sídla a spojeneckí delegáti spolu s najdôvernejšími veľmožmi zašli po Betlena, odprevadiac ho do zasadacej miestnosti. Bethlen si v palote sadol na stoličku potiahnutú červeným, zlatom pretkávaným zamatom; po jeho pravici sa postavili spojeneckí vyslanci, po ľavici zasa zaujali miesto veľmoži. Palatín vtedy prvýkrát predniesol krátky príhovor. Zdôraznil v ňom, že potom, čo stavy už viac nechcú byť bez vládcu, slobodne a podľa chvályhodného zvyku zvolili jeho jasnosť za kráľa a teraz jemu určili za povinnosť, aby ho vyhlásil. Všetci dúfajú, že jeho jasnosť dodrží všetky podmienky, ktoré už podpísal. V opačnom prípade musí byť pripravený na to, že mu stavy dôstojnosť, ktorú mu pririekli, aj odnímu.

Po palatínovom príhovore predniesol dlhšiu reč Imrich Turzo. Po ňom si vzal slovo kancelár, aby odpovedal v kráľovom mene.

Táto reč, ktorá podobne ako predchádzajúce bola prednesená v maďarčine, mala takýto obsah: Jeho jasnosť minulý rok prišla zo svojej tichej krajiny do Uhorska, kde úplne sama prevzala starosť nad osudom krajiny a spojeneckými záležitosťami. Tento veľký muž tak učinil na chválu Božiu a v prospech kresťanstva, nie na vlastný osoh a už vôbec nie preto, že by pomýšľal na kráľovskú hodnosť. Veď už uplynulú zimu na bratislavskom krajinskom sneme mu ponúkli korunu. On sa však hlboko ponížil pred tvárou Božou a sklopil pohľad k zemi vo viere, že odmietnutím kráľovskej hodnosti sa krajina dostane rýchlejšie a ľahšie k

mierovému stavu. Jeho jasnosť vidí, čo je teraz už zrejmé celej krajine, že nepriateľov tohto štátu nemožno presvedčiť na mier a všetky ponuky na rokovanie a dohodu sa ukázali byť márne. Jeho jasnosť sa preto rozhodla, že sa stane otcom a kráľom krajiny. Čestne a vždy dodrží podmienky, všetky danosti, ktoré mu Boh nadelil, bude v mieri aj vo vojne vynakladať na osoh štátu v nádeji, že stavy ho budú radami aj skutkami poslušne a verne podporovať. Na túto ťažkú úlohu sa jeho jasnosť odhodlala o to odvážnejšie, keď videla, ako Boh zázračne pomohol tejto krajine aj jej spojencom a vykonal veci, v aké už nikto nedúfal, rovnako ako ani on neveril v udalosti dnešného dňa, keď práve pred rokom sa vydal z Alba Iulie do tejto krajiny. Konečne, keď videl neochvejné presvedčenie stavov a ich trvalú oddanosť osobe jeho jasnosti, mohol nadobudnúť jedine to presvedčenie, že to bola Božia vôľa, ktorá všetko takto zariadila a vykonala. Prijíma teda jeho autoritu, dobrotu, milosrdenstvo a nezmeniteľnú vôľu.

Po tejto reči Imrich Turzo vykríkol Vivat Serenessimus Rex Gabriel! [= Nech žije najjasnejší kráľ Gabriel!]. Po ňom začali tieto slová hlasno prevolávať nielen okolostojaci, ale celé mesto. Potom spoleneckí delegáti a po nich aj stavy pristúpili ku kráľovskému veličenstvu a pobozkali mu ruku na znak úcty.

Na to jeho jasnosť vysadla na koňa a v sprievode všetkých prítomných sa vydala smerom ku kostolu. Tam v latinčine odzneli slávnostné žalmy Dixit Dominus Domino meo [= Riekol Pán môjmu pánovi], potom Te Deum [= Teba, Bože, chválime] a Veni Sancte Spiritus [= Príď, Duchu svätý]. Po ich skončení kráľovský dvorný kňaz Peter Alvinci predniesol krátku kázeň, vhodnú na túto slávnostnú chvíľu. Po nej všetci opäť odprevadili kráľa k jeho dočasnému sídlu. Krátko nato osem práporov kráľovskej gardy, dva prápory meštianskej stráže a rovnako dva banícke prápory vypálili čestnú salvu a na počesť kráľa zaznelo aj niekoľko výstrelov z dela.

Socha Gabriela Betlena v Budapešti. V Banskej Bystrici by sme niečo obdobné hľadali márne.

Ešte kým znelo Te Deum, kráľove oči sa dvakrát zaliali slzami. Nepochybne mu vtedy napadla myšlienka na nevypočítateľné zámery Osudu, že teraz ako zvolený panovník stojí tu pred Bohom, hoci ešte pred dvadsiatimi rokmi by mu žiaden obchodník nebol ochotný požičať ani 20 toliarov. Pripomenúť mu to mohol jeho okázalý sprievod, či jeho samotný slávnostný odev bohato prešívaný zlatom a vykladaný drahokamami, ktorý v slnečnom jase tak oslepoval oči, že sa naň nedalo ani pozrieť. Spomenúť si však mohol aj na svoj dovtedajší chrabrý rytiersky život, na 42 bitiek, ktorých sa osobne zúčastnil. V jednej z nich ho ako 17-ročného mladíka už zranil turecký šíp na krku a druhý nad ľavým kolenom.

Nemecký farský kostol sa takmer stal korunovačným chrámom, keby Betlen bol načúval hlasom niektorých z prívržencov. Chceli ho presvedčiť, aby sa tu hneď aj nechal korunovať uhorskou korunou, ktorú beztak mal so sebou. Podľa tradície sa Alvinci hneď aj ponúkol, že mu na hlavu položí symbol kráľovskej moci, ale knieža vraj len so smiechom poznamenal: Tvoja ctihodnosť nie je ostrihomským arcibiskupom.

Počas nasledujúcich dní rozmnožovali a odstraňovali chyby z prijatých zákonných článkov. Potom ich odovzdali do tlačiarne, aby si delegáti mohli vytlačené exempláre odniesť so sebou. Z hlavných zákonov prijatých na sneme spomeňme zákaz slovného aj písomného hanenia jednotlivých vierovyznaní; na zákon boli povýšené závery synod v Žiline a Spišskom Podhradí; nariadili taktiež, že veriaci si majú sami financovať vlastných kňazov. Z hľadiska rovnosti stavy považovali za potrebné stanoviť, že katolícka cirkev môže mať len 3 biskupov, t. j. egerského, nitrianskeho a győrskeho, z ktorých každý bude mať plat 2 000 uhorských zlatých. Ostatní biskupi a cirkevné osoby sa môžu vrátiť do krajiny, kde nikto nespochybní vlastníctvo ich nadobudnutých a zdedených majetkov. Tejto výhody sú pozbavení jezuiti a tí kňazi, ktorých do vyhnanstva poslali stavy, menovite Pázmaň a Balášfi. Krajina potrebuje kapituly a kláštory ako hodnoverné miesta. Postačí však, ak sa z nich zachovajú kapituly vo Vašvári, Győri, Ostrihome, Nitre a na Spiši, ďalej jasovský a leleský konvent so stanoveným počtom mníchov, ktorí budú dostávať 200 zlatých ročne. Stavy sa ďalej uzniesli, že cirkevné majetky väčšie ako vlastníctvo koruny nemožno predať, ani dať do zálohu; výnosy z nich majú byť venované na udržiavanie hraničných hradov. Snem vyrubil na každú portu kontribúcie vo výške 6 zlatých, na zemepánov zasa 16 zlatých na každú portu. Za povinnosť im bolo uložené aj to, že na rozkaz Betlena alebo palatína, či dokonca aj kapitánov sa musia postaviť do zbrane. Snem tiež nariadil, aby komora vydala zlatníkom presné, zákonom určené množstvá zlata a striebra, aby mohli ďalej prevádzkovať svoje remeslo.

27. augusta bola podpísaná zmluva o spojenectve so Sedmohradskom. V nej sa kniežatstvo zaväzovalo, že v prípade potreby vyšle vojsko o sile 25 000 mužov na pomoc druhej zmluvnej strane. Betlen navyše osobitne prisľúbil, že ešte predtým, než sa chopí zbrane, pošle niekoľkých svojich ľudí do Štajerska.

Ešte v ten istý deň sa účastníci krajinského snemu objavili pred kráľom na rozlúčkovej audiencii. Aj pri tejto príležitosti sa kancelár rozlúčil s vyslancami po maďarsky, osobitne vyjadriac poďakovanie českému kráľovi a ďalším vladárom, ktorí sa tu dali zastupovať. Poďakoval sa delegátom za ich prácu, ktorú odviedli s najlepším vedomím, oddanosťou a usilovnosťou v prospech zväzku. Tak spojenci, ako aj stavy a jeho jasnosť boli presvedčení, že na ochranu záujmov kresťanstva sa musí zrodiť výhodný a pevný mier. Z opačnej strany zatiaľ šlo len o to, aby sa unavovaním spojencov získal čas a márnili sa rokovania. Kancelár ďalej uistil stavy, že jeho kráľovská jasnosť sa bude aj naďalej tak správať voči spojencom, ako sa prejavovala dosiaľ; je odhodlaná pevne vydržať pri tejto aliancii a dúfa, že aj spojenci preukážu rovnakú vytrvalosť a vernosť voči nej. Želá im Božie požehnanie a porúča sa do ich priateľstva, žičlivosti a priazne (im Freundschaft, gunst undt gnaden sich empfehlen). O tomto všetkom uistil členov aliancie aj písomne.

Potom sa už vyslanci začali chystať na návrat do svojich domovov. 28. augusta sa vydal na cestu aj predstaviteľ sliezskej delegácie Abrahám Dohna, keď ešte v ten deň podpísal a svojou pečaťou potvrdil dohodu o spojenectve so Sedmohradskom. Niet pochýb, že rozlúčka týchto dvoch mužov, ktorí sa počas krátkeho spoločného pobytu naučili vzájomne sa vážiť a ctiť, musela byť naozaj vrelá. Dohna sa vo svojom denníku zmieňuje o Betlenových vynikajúcich vlohách, starostlivosti a vladárskych schopnostiach vždy s najvyšším uznaním. Na druhej strane Betlen s ním mnohokrát viedol rozhovory, počas ktorých sa zrodili zámery majúce za cieľ dobro krajín. Nezriedka sa mu zdôveroval s intímnymi záležitosťami a príhodami, ktoré sa potom odzrkadlili v Dohnovom denníku – tomto jedinečnom prameni banskobystrického krajinského snemu.

Z Banskej Bystrice ešte stále neodcestoval vyslanec spojencov k Turkom Ján Köln, ktorý však už bol tiež vychystaný na putovanie spolu s drahocennými darmi.

Mestská rada využila kniežaciu prítomnosť a rad-radom mu adresovala podania – raz vo veci trhových poplatkov, potom vo veci španodolinskej zelenej farby, či Špitála sv. Alžbety. Tieto žiadosti sa však pravdepodobne vôbec nedostali pred Betlena. Po voľbe kráľa totiž Bocatius upozornil mestskú radu: jeho jasnosť vyjadrila údiv, že mesto napriek veľkej záťaži, akou preň musela byť prítomnosť uhorských stavov, nevyjadrilo nijakú požiadavku; ak by však tak predsa len chceli urobiť, majú sa poponáhľať. Po nijakej novej žiadosti či udelenej milosti však niet vtedy stopy.

Betlen sa taktiež chystal odcestovať z Banskej Bystrice; predtým však chcel navštíviť ešte Kremnicu. O jeho zámere sa dozvedel snemový vyslanec Kremnice Joachim Stubenvoll. Ihneď o tom zaslal správu domov, aby tam urobili náležité prípravy. Kremničania preto v liste datovanom 27. augusta žiadali Bystričanov poskytnúť 50 jazdcov alebo pešiakov, aby prijatiu dodali patričnú pompu, pretože už 31. augusta vraj očakávajú kráľov príchod.

Samozrejme, s Betlenom do Kremnice odcestovala i jeho manželka. O nej sa zmieňuje veľmi lichotivo aj autor Berichtu, keď píše, že kráľovská pani sa veľa modlí, ale popritom sa venuje aj domácim prácam. Z množstva kniežacej batožiny a výbavy tu zostala dvorská kuchyňa; podľa pôvodného zámeru sa mala naložiť na plte a dopraviť po Hrone až do Hronského Beňadiku a odtiaľ do Bratislavy. Komorský gróf Zmeškal však túto vec vybavil inak.

Emil Jurkovič

Banskobystrické horné hrable – zaniknutá technická pamiatka

Dnes si už len málokto vie predstaviť, že v priestore pri Mičinskej ceste, medzi Srnkovou, Pod rybou a Uhliskom smerom k obci Majer sa nachádzali kedysi riečne hrable, ktoré 365 rokov slúžili na zachytávanie dreva splavovaného po Hrone. Snáď len niektorí starší občania si môžu ešte pamätať na akési zbytky z tohto významného vodného diela, ktoré ako široko–ďaleko nevídanú atrakciu podrobne opísal Matej Bel – Funtík v druhom zväzku svojich „Notitia Hungariae novae historico geografica" vydanom vo Viedni roku 1736. Hrable vznikli podľa návrhu lesmajstra Wolfganga Hohenwartera z roku 1547 na využitie vodnej dopravy pre zásobovanie komorských baní a hút drevom zo vzdialenejších lesov.

Horné hrable postavili v r. 1548 na pozemku pozostávajúcom z lúky a poľa (pravdepodobne z čiastky Mühlsteinovho majetku), ktoré komore poskytlo mesto. Obyvateľstvo Banskej Bystrice spočiatku protestovalo proti postaveniu hrablí, kráľ však mesto uistil, že sprevádzkovaním hrablí vznikne mnoho pracovných príležitostí. Tvorcom Horných hrablí bol pravdepodobne známy staviteľ vodných diel Hans Gasteiger. Na hrable dlhé 90 siah (170,69 m) spotrebovali 1280 ks stavebného dreva. Drevená konštrukcia bola upevnená na 40 kamenných kvádroch 15 stôp (457 cm) dlhých a 14 stôp (427 cm) širokých. Hrable zaberali plochu 1135,5 štvorcovej siahy (4084 m^2).

Dobová fotografia Horných hrablí.

Na dolnom konci mesta patrili komore aj jednoduché (dolné) hrable, postavené okolo r. 1560 (niektoré zdroje uvádzajú r. 1549). Tieto sa využívali počas prevádzky neďalekej (Novej) Striebornej huty a slúžili zároveň aj na zachytávanie dreva, ktoré uniklo z horných hrablí. Matej Bel v Notíciách spomína, že tieto hrable zapríčiňujú vzdutie hladiny Hrona a tým ohrozovanie obyvateľov dolného predmestia tak, že sa neraz uvažovalo o ich vysťahovaní. Činnosť na dolných hrabliach zastavili v r. 1890 a odstránili ich v r. 1902.

Na Horné hrable nadväzoval priestor na uskladnenie dreva a pálenie dreveného uhlia. Na tento účel mesto poskytlo komore územie medzi Hornými hrablami a komorským mostom. Na základe zmluvy zo 14.8. 1568 získalo zaň pozemok za Pfarrhofom pri ceste ku medenému hámru o šírke 33 banských siah a dĺžke 279 siah, ktorý bol dovtedy vo vlastníctve komorského majera a komora ho prenajímala. V mestskej štvrti Uhlisko je doteraz badateľné čierne zafarbenie pôdy ako dôsledok pálenia uhlia.

Banskobystrické Horné hrable v priebehu storočí postihli viaceré živelné pohromy. Už po 27-ročnej činnosti hrablí v r. 1575 ich úplne strhla povodeň a rovnako aj všetky mosty od Brezna po Zvolen. Cez hrable vtedy nekontrolovane uniklo veľké množstvo dreva. V r. 1687 sa zariadenie hrablí pretrhlo pod váhou enormného množstva dreva, ktoré nahádzali do koryta, čo bolo prevádzkovou chybou. Aj v nasledujúcich rokoch (1784, 1813, 1853, 1899) hrable poškodili povodne.

Niekedy škody zapríčinila aj schátralosť v dôsledku zanedbania údržby hrablí. Na odstraňovanie poškodených častí boli zamerané ich technické úpravy. V r. 1710 ich rozšírili až po obec Majer. Určité korektúry sa museli vykonať aj po vydaní zákonných nariadení o slobode pltníctva (1638, 1647). Podľa archívnych materiálov prefektúru požiadali o prepustenie pltí cez hrable gróf Ján Wesselényi a Juraj Pajor v r. 1636, Juraj Liptay a Gašpar Fancz v r. 1638 a ďalší v r. 1640. Za účelom umožnenia oboplávania hrablí plťami vybudovali na Horných hrabliach širokú priepusť (prieplav) a rovnako aj na Dolných hrabliach. Na základe zákonných článkov LVI/1659 a XV/1723 bola zabezpečená voľná plavba pltí s výnimkou muránskeho panstva, ktorému to komora odoprela, a preto využili vedľajšie prirodzené rameno Hrona na vybudovanie samostatného kanála, nazvaného „Kohárka". Po r. 1843 Horné hrable úplne prestavali, pričom napriek prerušeniu prác počas revolúcie (1848) do r. 1853 prestavbu dokončili. Ďalšie úvahy o rozšírení sa v dôsledku doznievania hutníctva a s tým súvisiaceho poklesu potreby splavovaného dreva stali bezpredmetnými.

Prevádzku Horných hrablí zabezpečovala samostatná správna jednotka - Správa drevoskladu a hrablí v Banskej Bystrici, ktorá vznikla už začiatkom 19. stor. V areáli hrablí boli prevádzkové i obytné budovy pre personál. Drevo zachytené na hrabliach usmernili do príslušných plavebných kanálov, z ktorých ho ručne vyberali na skládky alebo na pálenie dreveného uhlia. Dlhé drevo až do r. 1923 splavovali po Hrone na vodné a neskôr aj parné píly. Počas existencie hrablí ho prepúšťali plavebným kanálom pre plte a vykladali aj za pomoci záprahov pri hornej píle, ktorá bola na pravom brehu Hrona. Táto súkromná parná píla vznikla v r. 1876 a mala denný výkon až 110 m^3 dreva. Dolnú pílu pri Dolných hrabliach s dvomi gátrami a ročným výkonom 18.000 m^3 dreva lesné riaditeľstvo prenajímalo.

Ročne sa z hrablí vyberalo 70 – 80.000 m^3 splaveného dreva, z čoho 50 – 60.000 m^3 slúžilo na výrobu dreveného uhlia. Karol Kaán vykalkuloval, že pri nepretržitej práci hút počas 320 rokov sa na tieto hrable muselo splaviť 23 – 25 miliónov m^3 dreva, na prepravu ktorého by bolo potrebné 1 250.000 nákladných železničných vozňov a za predpokladu, že 50 vozňov tvorí jednu súpravu, tak by bolo potrebné 25.000 takýchto železničných súprav. Pri dĺžke vozňa 8 m celková dĺžka uvedeného počtu súprav predstavuje 10.000 km a tieto súpravy by sa teda pomestili na 1.000 km dlhej trati až v 10 súbežných radoch.

Po zániku hutníctva, rozvoji cestnej a najmä železničnej dopravy sa vodná doprava palivového dreva stala nerentabilnou a preto v r. 1913 dochádza k zastaveniu činnosti Horných hrablí. Výnimočné vodné dielo, akým boli Horné hrable, začalo postupne zanikať a súčasníkovi ho už nič nepripomína. Bolo by preto účelné upozorniť na jeho slávnu históriu prostredníctvom informačného panela na príhodnom mieste.

Katarína Burkovská

Literatúra:

Hronček, P.: Antropogénne transformácie koryta rieky Hron v meste Banská Bystrica. In: Baran, V. (ed.): Banská Bystrica v geografickej realite času a priestoru. Geografické štúdie UMB Banská Bystrica, 2002, s. 167 – 173.

Jurkovič, E.: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica. Pribicer, Banská Bystrica, 2005.

Kaán, K.: A beszterczebányai kincstári gereb (A 360 éves beszüntetett vízi mü multjából) Erdészeti lapok, Budapest, 1909, 24:1109 – 1121.

Miľanová, Ľ., Józsová, V.: Od lesov kráľovských k lesom štátnym. Neografia Martin pre LDM Zvolen, 2003.

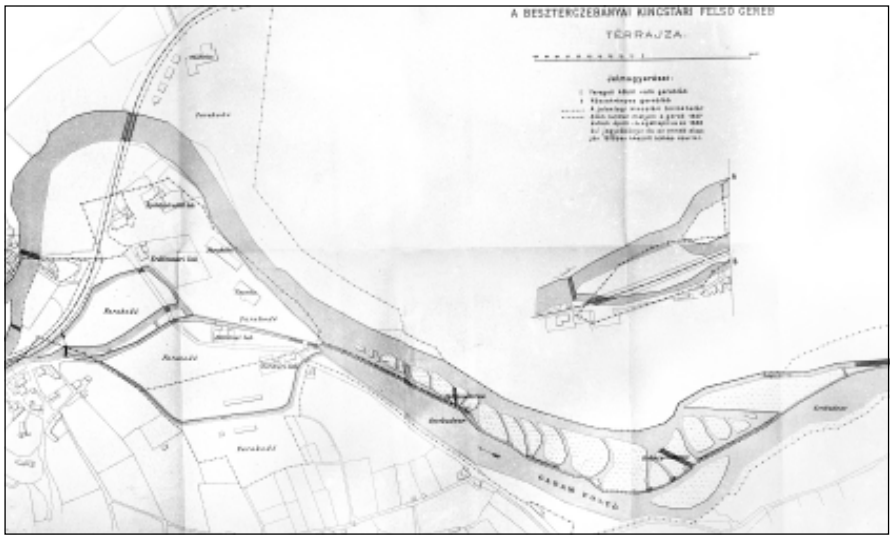

Doposiaľ nepublikovaná historická mapa Hrablí.

KEĎ SI BANSKÁ BYSTRICA VOJAKOV BRÁNILA

Zvyčajne vojaci bránia mestá, pevnosti, teritóriá, obyvateľstvo. Niekedy sa však situácia otočí a mestá si bránia svojich vojakov. Tak tomu bolo aj v Banskej Bystrici po vzniku Československej republiky v roku 1918.

V prvých dvoch rokoch ČSR v meste účinkoval poľný pluk č. 16, ktorý svojím spôsobom nadväzoval na bývalý honvédsky pluk č. 16 z čias Rakúsko–uhorskej monarchie. Snahou ministerstva obrany bolo čo najskôr reorganizovať armádu tak, aby mohla plniť zodpovedajúce úlohy v novom štáte. Z toho však vyplývalo nielen nové zameranie a premenovávanie plukov, ale aj ich prekladanie do nových pôsobísk. A tak sa 30. augusta 1920 veliteľ náhradného prápor č. 16 v Banskej Bystrici mjr. Oldřich Svatoš písomne obrátil na „slávny magistrát mesta Banská Bystrica" so žiadosťou o intervenciu (Č.j. 1132 dův.).

Staré kasárne na ulici Dr. Ferencza Deáka (dnešná Skuteckého ulica), od roku 1991 tu sídli Konzervatórium J.L. Bellu. (Fotografia je zrkadlovo otočená - omyl vydavateľa?!)

Vysvetlil, že „domáci" poľný pluk č. 16 bol preložený do Košíc a zatiaľ nie je rozhodnuté, či náhradný prápor č. 16 zostane v Banskej Bystrici alebo bude v rámci mierovej organizácie prevelený do Jelšavy, prípadne do Rimavskej Soboty. Ďalej vysvetlil, že *„poněvadž čs. p. pl. čís. 16 jest plukem domácím a doplňuje se, nejen ze župy Zvoleňské, nýbrž také ze sousední župy Gemerské a Novohradské, jest město Banská Bystřice centrem celého obvodu z něhož se p. pluk čís. 16 doplňuje, přirozeně tedy lpí mužstvo na našem mestě, ježto mu příznivým železničním spojením jest umožněno jich rodiny a příbuzné i na docela krátkou dobu navštěvovati, což by ovšem přeložením do Jelšavy neb do Rimavské Soboty téměř vyloučeno bylo. ... Jsme toho názoru, že slavný magistrát jistě nasadí vše, by 16. pluk s náhradním praporem 16 zůstaly i nadále v krásné Bystřici. ... Mužstvo 16. pěšího pluku bude jistě velikým díkem slavnému magistrátu za jeho intervenci zavázáno."*

Tomuto však predchádzal list mešťanostu Júliusa Cesnaka, ktorý sa už 6. januára 1920 obrátil na poslanca Národného zhromaždenia Viliama Paulinyho (1877-1945) s informáciou o presťahovaní pluku a so žiadosťou, aby prosbu o ponechaní vojakov v meste predostrel príslušným vrchnostiam – „Clubu slovenských poslancov" i ministrovi národnej obrany. Zdôvodňoval to nielen dopĺňaním pluku zo Zvolenskej župy a okolia, čím vojaci v blízkosti svojich rodín oduševnenejšie vykonávajú vojenskú službu, ale aj jeho zásluhami na obrane mesta a mnohostrannou spriaznenosťou obyvateľov, vojakov a dôstojníckeho zboru. Deň po obdržaní listu od veliteľa O.Svatoša putoval 31.8.1920 list bansko-bystrického mešťanostu priamo ministrovi národnej obrany Ivanovi Markovičovi do Prahy. V nadväznosti na informáciu o presťahovaní 16. pluku napísal:

„Následkom toho prinútení sme v mene a záujme obecenstva nášho mesta, ba i celej župy všetky kroky urobiť, aby tento pluk, poťažne náhradný prápor v Baňskej-Bystrici ponechaný bol. Všeobecne je známo, že sa tento pluk zo Zvolenskej župy doplňuje, že tento pluk nie len teraz, ale i za maďarskej vlády stále v Baňskej-Bystrici mal svoje miesto, lebo vojaci pluku bývajúc z okolia už i z lásky k bližšej rodnej zeme sa tu lepšie cítili, ba boli radi, že sú od rodičov, od svojich príbuznych neni odtrhnutí, - že nevezme im mnoho času svojich navštiviť, ba myslime i z ohľadu štátneho hospodárenia je to lepšie, že ten vojak nemusi mnoho cestovať na štátne trovy k svojmu pluku, takrečeno je pri ruke. ..." Meštanosta na konci listu dokonca prisľúbil: *„Čo sa tyka umiestnenia pluku, - akonáhle to pomery dovolia, postaráme sa o to, aby bol v moderných kasárňach ubytovaný."*

Určite nezostalo iba pri písomných prosbách a intervencie sa uskutočňovali aj v osobnom styku. Ako to teda napokon dopadlo? Podarilo sa Banskej Bystrici ubrániť svojich vojakov? 9. septembra 1920 prišla mestskému úradu odpoveď z organizačného oddelenia generálneho štábu ministerstva národnej obrany v Prahe (č.j. 55229/org. N.O.). Vysvetľuje sa v nej, že bývalý honvédsky pluk č. 16, v tom čase československý strelecký pluk č. 16 sa dopĺňal z honvédskeho doplňujúceho okresného veliteľstva v Banskej Bystrici, pričom ohraničenie týchto okresov v Uhorsku nebolo identické s tými, z ktorých sa dopĺňalo radové vojsko. Preto je pri novej organizácii brannej moci nevyhnutné rozdeliť radové i honvédske veliteľstvá tak, aby to vyhovovalo stanovenému počtu peších plukov. A podľa tohto mesto Banská Bystrica prináleží k doplňovaciemu okresu pešieho pluku 25. List podpísal v.r. zástupca ministra gen. Otakar Husák.

A tak sa celá záležitosť uzavrela na zasadnutí správneho výboru v Banskej Bystrici 17. 9.1920. Z výťahu zápisnice, ktorý vydal hlavný notár, sa možno dozvedieť, že správny výbor prerokoval celý priebeh situácie a mešťanostových krokov od prvej informácie od veliteľstva až po odpoveď ministerstva národnej obrany. V závere je už len strohý oznam: *„Správny výbor to v známost vzal."*

Tieto zaujímavé informácie z histórie Banskej Bystrice sú uložené vo fonde mesta v Štátnom archíve v Banskej Bystrici (ŠABB PBB, MBB 1850 – 1922. 1037. II. 1920 1-399, krabica 535). Na konci dokumentov z roku 1920 je rukopisná poznámka o tom, že prišla správa, že v Banskej Bystrici napokon bude peší pluk č. 26, pretože p. pl. 25 bude preložený do Lučenca.

Tak sa aj stalo a až do roku 1938 v Banskej Bystrici pôsobil p.pl. 26 aj s vojenskou hudbou, ktorá sa ako jediné profesionálne hudobné teleso v regióne významne zaslúžila o rozvoj hudobnej kultúry mesta a okolia. Od roku 1919 pôsobil na poste kapelníka vojenskej hudby p.pl.16 Bedřich Holeček a v roku 1920 bol spolu s p.pl. 25 prevelený do Lučenca. Do Banskej Bystrice sa však vrátil a so spojenými vojenskými hudbami peších plukov 25 a 26 pripravil domácemu publiku viacero hodnotných operných a operetných premiér a symfonických koncertov. To je už však iná kapitola z účinkovania vojakov v Banskej Bystrici.

Marianna Bárdiová

BANSKOBYSTRICKÍ TOVÁRNICI

Koncom 19. storočia niektoré remeselnícke dielne s typickou manufakturálnou výrobou prešli na továrenskú výrobu. Najmä v súkenníctve ktoré malo dlhoročnú tradíciu predovšetkým v blízkej Radvani sa dobre rozvíjala výroba vďaka dopytu po kvalitných výrobkoch, potrebných nielen pre domácnosti, ale hlavne pre vojsko a rôzne ústavy ako nemocnice, starobince a kúpele. Jedným zo súkenníkov, ktorí prešli na továrenskú výrobu bol Ján Furdik, rodák z Radvane (nar. 1839), syn viacgeneračnej rodiny súkenníkov. Aj matka Jána Furdika bola zo známej súkenníckej rodiny Markovičovcov, ktorí však ostali verní Radvani.

Ján Furdik sa osamostatnil a založil si súkennícke dielne v Banskej Bystrici, Kostiviarskej a v Radvani. Bolo to v r. 1866. O rok na to bol prijatý za občana Banskej Bystrice a v ďalšom roku sa oženil s dcérou súkenníckej rodiny Mensatorisovcov, Hermínou. Ján Furdik a jeho traja synovia sa stali firmou s oficiálnym názvom „Ján Furdik a synovia". Firma sa zameriavala na výrobu bieleho, čierneho a sivého súkna rôznej akosti, k výrobe kapcov a papúč, kobercov pre kone, prikrývok pre nemocnice a iné zdravotné ústavy a kúpele. Po skončení Prvej svetovej vojny Ján Furdik st. a jeho synovia ako spoločníci firmy kúpili bývalú stoličkovú továreň a prebudovali ju na súkenku. V čase najväčšieho rozkvetu firma zamestnávala spolu aj s administratívnymi pracovníkmi 113 ľudí.

Počas svojho života bol Ján Furdik st. aktívnym členom živnostenského spolku, ktorý vznikol po zrušení cechov. Bol napr. členom komisie pre kontrolu továrenskej výroby. Po smrti zakladateľa firmy Jána Furdika st. (1921) prevzal vedenie podniku jeho najstarší syn Ján Furdik ml. (1871-1933), spoločníkmi boli jeho bratia Karol a Viliam. Ján Furdik ml. ako významný obyvateľ mesta zastával v povojnovom období aj funkciu miestostarostu Banskej Bystrice, bol členom miestneho výboru Tatra banky a cenzorom Národnej banky československej.

Po „Víťaznom februári" v r. 1948 bola na firmu už 31. marca uvalená štátna správa a celá rodina sa musela z Banskej Bystrice vysťahovať. Dvaja zo žijúcich bývalých majiteľov Ján Furdik najml. a Viliam Furdik pracovali potom ako tkáčski majstri v textilke Opatová.

Zoštátnená súkennícka továreň Furdikovcov bola prebudovaná na pletiarsky závod „Slovenka". Firma „Ján Furdik a synovia" sa po zmene režimu v r. 1989 už neobnovila.

Eva Furdíková

27. SEPTEMBER – SVETOVÝ DEŇ CESTOVNÉHO RUCHU

Cestovný ruch sa stáva významým ekonomickým fenoménom. Po ropnom a automobilovom priemysle zaznamenáva najrýchlejšie tempo rastu, hoci na medzinárodnom cestovnom ruchu sa zúčastňuje len asi 3,5% svetovej populácie. Ale na tvorbe celosvetového HDP je podiel cestovného ruchu 13 % a na zamestnanosti 11% (v krajinách EÚ je to až 15%).

V r. 2020 sa zvýši účasť svetovej populácie na cestovného ruchu na 7%, pričom príjmy z neho presiahnu 2 bilióny USD. Najdôležitejšou svetovou organizáciou cestovného ruchu je Svetová organizácia UNWTO, ktorej bol priznaný štatút OSN. Na pôde tejto organizácie boli prijaté stanovy 27.9. 1970 a delegáti prijali uznesenie vyhlásiť dátum za Svetový deň cestovného ruchu – WORLD TOURISM DAY – WTD.

Na Slovensku sa cestovný ruch od začiatku 21. stor. dostáva do popredia. Výrazne sa o to pričinil vstup Slovenska do Európskej únie. Hovoria o tom údaje z r. 2005.

Hranice SR prekročilo 29,4 mil. osôb. Devízové príjmy SR dosiahli 37 529,1 mil. Sk. Najväčší podiel na devízových príjmoch SR má individuálna turistika 94,2%, na organizovanú pripadá 4,4% a zostatok na mimobankové zmenárne 1,4%. Počet zahraničných turistov dosiahol 1 514 980 osôb.

Banskobystrický samosprávny kraj figuruje medzi 8 krajmi Slovenska v štatistikách návštevnosti za r. 2005 na nelichotivom 6. mieste s celkovým počtom 101 701 turistov pri celoslovenskej návštevnosti 1 514 980 turistov. Rozhodujúcou destináciou kraja je jeho ústredné sídlo Banská Bystrica, na ktorú pripadá takmer 50% návštevnosti kraja 48 015 turistov.

Banská Bystrica podobne ako ostatné mestá na Slovensku po r. 2000, najmä po vstupe do EÚ zaznamenáva príliv domácich aj zahraničných turistov. Napr. 1998 – 32 tis., 2005 – 48 tis. návštevníkov. (Vývoj navštevovanosti v prílohe.)

Návštevníci mesta majú v priamom dosahu 2 národné parky – Nízke Tatry, Veľká Fatra, jednu chránenú krajinnú oblasť Poľana, 7 národných prírodných rezervácií, 13 prírodných rezervácií, 6 národných prírodných pamiatok, 8 prírodných pamiatok, 15 chránených stromov a 8 náučných chodníkov. Medzi chránenými oblasťami sú unikáty, ako je Harmanecká jaskyňa, Badínsky prales a Harmanecká tisina.

Je len prirodzené, že v takomto prostredí vznikli strediská cestovného ruchu nadregionálneho, regionálneho a prímestského charakteru: Donovaly, Turecká, Staré Hory, Tajov, Králiky, Špania Dolina, Selce, Moštenica. V blízkom okolí mesta (cca 20 km) sú kúpele celoslovenského významu: Brusno, Kováčová, Sliač, Korytnica.

Na prezentáciu banskej histórie je potrebné vybudovať nadregionálne Banské múzeum a skanzen ako súčasť Banskobystrického geomontánneho parku. Technické pamiatky čakajú na znovuzrodenie, aby mohli prezentovať „fortiel" našich predchodcov a aby vyslali signál do celého sveta, že dnešní Banskobystričania sú schopní zachovať tradície a sprístupniť ich turistom na úrovni modernej doby.

Jozef Ďuriančik

Rok	Počet ubyt. zariadení	Počet izieb	Počet návštevníkov	Počet zahr. návštevníkov	Počet prenocovaní	Využitie Lôžok v %
1998	4	391	32 081		71 225	44,8
1999	6	422	30 896		45 599	29,8
2000	7	600	34 020		70 577	39,2
2001	22	1249	41 538		80 767	21,4
2002	27	1511	44 700	13 741	92 262	19,8
2002	29	1167	48 186	15 841	103 508	24,9
2004	24	1660	48 937	17 508	108 241	20,0
2005	23	2246	48 015	17162	105 709	24,1

TANKOM CEZ GÖRGEYHO TUNEL

O histórii Görgeyho tunela, ktorý sa nachádza na hrebeni Kremnických vrchov, v sedle medzi Vyhnátovou (1282,6 m n. m.) a Skalkou (1231,6 m n. m.), na starej baníckej ceste vedúcej z Tajova do Kremnice, sme sa už zmienili v Bystrickom Permone č. 2/2003 a najmä v č. 2/2006.

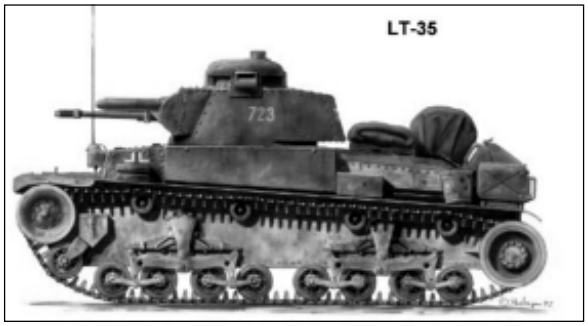

Prekvapujúca a málo známa správa o prechode ľahkého tanku (LT vzor 35) Görgeyho tunelom počas Slovenského národného povstania bola uverejnená v publikácii autorov I. Pejčoch a O. Pejs: „Obrněná technika 6 – Střední evropa 1919 – 1945 (II. část)", ktorá bola vydaná v Prahe roku 2005. Vyberáme z nej preto nasledujúcu pasáž.

„Povstalecké velení disponovalo 22. září 1944 ještě třemi LT vzor 35, 14 LT-38 a jedním PzKpfw. III, bohužel na velkém prostoru, kdy nemohlo využít jejich sice omezenou, ale v některých bojových situacích značnou technickou převahu. V té době bojovali v řadách Oravské bojové skupiny ještě dva LT vzor 35 a další LT vzor 35 ustoupil po vlastní ose při vyklízení Turce. Povstalecké velení se rozhodlo posílit IV. taktickou skupinu na západní frontě povstaleckého území, takže zbytek tankové čety padlého por. Krúpy se dvěma LT-38 doplnili dva LT-38 a jeden LT vzor 35 jako Skupina por. útv. Štefana Bodnára. Tanky působily jako pohyblivá záloha pěších praporů, účastnili se úspěšných protivztečí a vedly boj na zdrženou. Jednotce por. Bodnára se podařilo 6. října 1944 přežít letecký útok, ale večer na cestě ke Skalce ji doslova přepadl oddíl čtyř německých tanků na čele s PzKpfw. IV a zničil krátce po sobě tři LT-38. Uniknout se podařilo pouze jednomu LT-38 a jednomu LT vzor 35, který ustoupil na hřeben Kremnických vrchů před tzv. Görgeihův tunel. Velitel tanku dostal rozkaz přetáhnout přes tunel na druhou stranu hřebenu všechna zbylá povstalecká vozidla.

Při tažení prvního vozidla však osádka tanku natolik poškodila výdřevu tunelu, že muselo být od dalšího průjezdu upuštěno. Náhle zaútočili Němci a vypukla nepopsatelná vřava. Řidiči tanku des. Frličkovi se podařilo v nastalém zmatku projet tunelem a dostal se s tankem do Tajova (západně od Bánské Bystrice). Později přejel do Môťové a zařadil se do tankové roty Armádního praporu útočné vozby povstalecké armády...".

Kvôli predstave o vtedajšej svetlosti tunela dodajme, že LT Škoda vzor 35 mal dĺžku 4,9 m, šírku 2,06 m a výšku 2,37 m. Na túto zaujímavú príhodu, ktorá dopĺňa doterajšie poznatky o histórii tunela, si už nepamätajú ani najstarší Tajovčania a nenájdeme o tom zmienku ani v obecnej kronike.

Nakoniec uveďme ešte pár slov o súčasnom stave tunela. V roku 2006 mesto Banská Bystrica zabezpečilo rekonštrukciu tunela spočívajúcu v úprave vstupných portálov a výmene vnútornej smrekovej výdrevy za trvanlivejšiu borovicovú. Došlo tak ku skvalitneniu vzhľadu a zlepšeniu funkčnosti historicky zaujímavého tunela, ktorý je vyhľadávanou atrakciou v turistickom zázemí Banskej Bystrice.

Július Burkovský a Dušan Kaliský

ZA ŠTEFANOM ŽÁRYM - BANSKOBYSTRIČANOM NAJMÄ SRDCOM

(*12. decembra 1918 v Ponikoch – † 15. augusta 2007 v Bratislave)

Významný slovenský básnik, prozaik, esejista a prekladateľ, reprezentant nadrealistickej poézie, sa narodil v učiteľskej rodine v Ponikoch. Začiatky jeho literárnej tvorby sa spájajú so štúdiom na banskobystrickom gymnáziu.

Už vtedy uverejňoval prvé básne v časopisoch Nový rod a Mladá kultúra. Z tohto obdobia je známa kompozícia Tango Hawai, keď Žáryho text zhudobnil Peter Karvaš. Básnicky debutoval v r. 1938 zbierkou Srdcia na mozaike. Do svojich veršov pretavoval vnútorný pocit vzťahu k svetu, k žene, k reálnej skutočnosti doby, v ktorej žil.

Bol znamenitým pozorovateľom prostredia a ľudí v ňom a svojím príznačným láskavým humorom to ponúkal iným. Zápas s mravnosťou súčasnej spoločnosti, každodenné situácie človeka, jeho víťazstvá i večné utrpenie zachytil vo svojich prozaických útvaroch. Štefan Žáry je tiež známy ako autor kníh pre deti a mládež a prekladateľ z talianskej, francúzskej a španielskej literatúry. Vydal vyše päťdesiatky kníh.

Poniky s ich povesťami a kultúrnymi osobnosťami ožili v Žáryho knihe Nedávny dávny svet. Atmosféru banskobystrického gymnázia i mesta v 30. rokoch 20. storočia dokumentoval v zbierke noviel Ktorýsi deň z konca leta.

Z poslednej rozlúčky so Štefanom Žárym.

V roku 1955 vyšla báseň Návšteva, ktorú Štefan Žáry venoval jubileu oslobodenia a 700. výročiu založenia Banskej Bystrice. Sprítomňuje v nej život v meste, opisuje priľahlé priestory, uličky, dominanty, oživuje spomienky na bystrické „postavičky".

Každoročne prispieval svojimi veršami do bibliofílie, vydávanej k Radvanskému veršobraniu – stretnutiu básnikov – evanjelikov. Štefan Žáry bol jedným z nositeľov Ceny primátora mesta Banská Bystrica. Do Banskej Bystrice sa rád vracal, lebo ho tu vždy čakala mama a jeho sestry.

Pri poslednej rozlúčke s Dr. h. c. Štefanom Žárym v bratislavskom krematóriu sa s ním rozlúčili aj spoluobčania Banskej Bystrice a starosta obce Poniky.

Slavomíra Očenášová-Štrbová

UNIKÁTNOSŤ – KRITÉRIUM PRE SVETOVÉ KULTÚRNE DEDIČSTVO

Cieľom prijatia Konvencie o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (1972) generálnym zhromaždením UNESCO bolo zvýšiť pozornosť a záujem verejnosti na celom svete o dochované výtvory ľudstva z minulých období, ako aj o autentické prírodné prostredie.

Konvencii sa podarilo túto úlohu úspešne „zvládnuť": Vďaka znaku „Svetové dedičstvo UNESCO" sa darí zviditeľniť, no najmä zachovať nielen lokality a výtvory notoricky známe z učebníc umenia a techniky. Aj naoko nenápadné, široko nepropagované (a teda dosiaľ neznáme) diela, často zo zapadlých lokalít sveta, ktoré boli svojho času pioniersky inovatívne, kreatívne unikátne, sa rovnocenne zaraďujú do jedného radu so známymi „divmi sveta". Tak spolu dokazujú bohatosť a rôznorodosť civilizačného vývoja ľudskej spoločnosti, prispievajú k zachovaniu i šíreniu historického Know-how tak, ako to bolo v zámere prijatia Konvencie.

Prezentácia a propagácia objektov svetového kultúrneho a prírodného dedičstva v období nasledujúcom po prijatí Konvencie spôsobili, že jednoduchý nenápadný znak označujúci lokality zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho / prírodného dedičstva sa stal marketingovou značkou najvyššej atraktivity, v prenesenom význame aj značkou kvality. Lokality zapísané do Zoznamu dnes pôsobia ako reprezentanti nielen vlastnej lokality, resp. jej priľahlého regiónu – sú „vývesnými štítmi" celej krajiny. Materskú krajinu prezentujú, šíria jej dobré meno, propagujú životné spôsoby, výsledky, kultúru. Zároveň veľmi úspešne pozývajú - lákajú k návšteve i k podnikaniu, sú podnetom, niekedy aj motorom ekonomického rozvoja.

Pre zápis do Zoznamu svetového dedičstva platí zásada, že z každého druhu ľudskej činnosti (resp. prírodných výtvorov) sa zapisuje len jeden charakteristický reprezentant. V prípade „záujmu" viacerých podobných reprezentantov treba zreteľne vyšpecifikovať, v čom sa predmetný návrh odlišuje od ostatných, t.j. v čom je unikátny, jedinečný a neopakovateľný. Preto prvým dôležitým krokom pred spracovaním a podaním tzv. nominačného návrhu je podrobná analýza Zoznamu a v ňom práve tých lokalít, ktoré sú obsahovo príbuzné. Z ich charakteristiky potom treba „vyčítať", aké kvality (dokumentačné hodnoty) významné z hľadiska celej ľudskej civilizácie – dosiaľ inde neidentifikované – možno priradiť návrhu, ktorý sa uchádza o nový zápis.

Počas trvania Konvencie sa ukázalo, že niektoré civilizačné aktivity súbežne (alebo aj s časovým posunom) prebiehali v rôznych častiach sveta, pričom v dôsledku lokálnych podmienok nadobúdali odlišné, no vo svojej podstate vždy inovatívne riešenie a diametrálne odlišné výsledky. Pre takéto prípady sa zvolila metóda tzv. sériového alebo skupinového zápisu, keď zapísané dielo (produkt ľudskej činnosti) je dokumentované viacerými lokalitami, a to aj z viacerých štátov. Typickým príkladom takéhoto zápisu je Limes Romanus – séria pohraničných stavieb pozdĺž európskej hranice antického Rímskeho impéria, kde sú už zapísané viaceré stavby z Anglicka, Nemecka, Rakúska a ďalších krajín a kde na zápis ašpirujú aj tzv. rímske lokality z územia Slovenska. Na podobnom princípe je založený aj tzv. skupinový zápis, kde jednou položkou zapísané výsledky ľudskej činnosti (navzájom spolu súvisiace) sa nachádzajú roztrúsene na širšom území.

V poslednom čase silnejú podnety na iniciáciu zápisu aj ďalších lokalít z oblasti banských a hutníckych tradícií Slovenska (Kremnica, Banská Bystrica). Tu si však hneď spočiatku treba ozrejmiť, že zápis novej položky nie je reálny. Žiadna zo slovenských lokalít nie je zachovaná v historicky autentickej podobe a najmä – žiadna z nich nie je zachovaná v kompaktnej celistvosti. Tým teda žiadna z nich nespĺňa podmienku autenticity a integrity, ako jedno z posudzovaných kritérií pre zápis individuálnej historickej lokality.

Šanca na zápis tu však predsa je. V spomínanej oblasti bansko – hutníckej produkcie je dosiaľ zachovaných mnoho autentických (pôvodných a originálnych) pamiatok dokumentujúcich dobu ranej industrializácie v takom zmysle, ako ju definuje medzinárodná Charta priemyselného dedičstva. Sú to nielen všetky druhy banských diel - šachty, ťažobné i odvodňovacie štôlne, úpravne vyťaženej rudy, strojovne, ale aj spracovateľské a finalizačné výrobné zariadenia – huty, hámre, taviarne, zlievárne i mincovňa, sklady, správne budovy, laboratóriá a cachovne, dopravné trasy a špecifická vybavenosť transportnej siete, energetické stavby a zariadenia, tiež funkčná organizácia územia s dislokáciou výrobných zón od obytných a reprezentačných, pamiatky dokumentujúce relevantné školstvo a vedu, výsledky a tradície touto výrobou podmienenej kultúry a ďalšie. Vzhľadom na teritoriálnu blízkosť týchto lokalít k Banskej Štiavnici a jej technickým pamiatkam zapísaným do Zoznamu UNESCO, ako aj na obsahovú príbuznosť týchto lokalít – **je tu možnosť podať návrh na rozšírenie zápisu o pamiatky a lokality dokumentujúce práve spomínanú ranú fázu industrializácie, ktorá v tom čase predstavovala európsku technickú avantgardu.** V tomto prípade by teda šlo o zápis siete technických pamiatok a dokumentačných lokalít viazaných na éru ranej industrializácie, nie o zápis jednotlivých miest. Samozrejme, že všetky mestá a ďalšie relevantné historické lokality budú súčasťou navrhnutej siete.

Pre úspech nominačného procesu je však potrebné, aby všetky pamiatky dokumentujúce túto etapu historického vývoja boli dobre udržiavané, prezentované, aby mohli byť zverejnené a verejnosti prístupné. To je totiž jedna z podmienok vyžadovaných medzinárodnou komisiou pre schválenie zápisu.

Eva Kráľová

NOVÝ TURISTICKÝ CHODNÍK - KRÁLICKA TIESŇAVA

Králicka tiesňava je sprístupnená pre verejnosť a návštevníkov obcí Tajov a Králiky žltou turistickou značkou. Prírodnou pamiatkou bola vyhlásená v roku 1993 na výmere 20,9 ha plochy územia za účelom ochrany tiesňavovitého úseku Farebného potoka so skalnými bralami, 7m vysokým vodopádom nachádzajúcim sa na tektonickom rozhraní triasterciér, výskytom tisu obyčajného a podobne. Skalné bralá – veže sú z dolomitov a andezitov a niekoľkých prahov toku.

Občianske združenie Králicka tiesňava a Obecný úrad Králiky dňa 30. júna 2007 oficiálne otvárali spoločne tento skvost prírody na podporu a rozvoj vidieckého turizmu v Mikroregióne Kremnické vrchy – východ, v ktorom sú združené obce Králiky, Riečka, Tajov, Kordíky, skrátene KRTKO.

Nástup do tiesňavy je pod obcou Králiky na hlavnej komunikačnej ceste z Tajova do Králik, kde je menšie parkovisko s informačnou a propagačnou tabuľou. Žltá turistická značka, ktorá vedie cez tiesňavu, sa však nachádza na ľavej strane cesty, a preto treba dávať veľký pozor pri prechode cez cestu na druhú stranu ku značke.

Na absolvovanie celej tiesňavy je vhodná turistická obuv s vibramovou podrážkou a oblečenie podľa počasia v deň návštevy, keďže terén v tiesňave je prírodný a rôznorodý: kameň, zemina, popadané stromy.

Celou tiesňavou však vedie upravený a dobre vyznačený turistický chodník, na ktorom sú vybudované dva drevené mostíky pri prechode cez divoký Farebný potok. Trasa je vhodná pre každého, kto má rád prírodu a vie oceniť krásne prírodné scenérie. Je nenáročná i pre deti, ale zato je veľmi zaujímavá. Mierne stúpanie trochu preverí vašu kondíciu, ale odmenou pre vás bude očarujúci pohľad na vodopád. Zájsť k nemu môžete po upravených schodoch. Ak budete mať so sebou fotoaparát alebo videokameru, odnesiete si krásne zábery, ktoré budú určite ozdobou vášho videoarchívu.

Pri poznávaní Králickej tiesňavy však je nutné dodržiavať pravidlá ochrany prírody, aby čaro panenskej prírody bolo zachované aj pre návštevníkov, ktorí prídu po vás. Sám vodopád je v najvyššom piatom stupni ochrany, ostané okolie zas vo štvrtom a treťom stupni ochrany.

Po fotografovaní pokračujete ďalej po chodníku, ktorý vás povedie popri súkromných chatách pri Farebnom potoku obkolesnom vysokými skalnými bralami. Pre oddych po príjemnej prechádzke krásnou prírodou vás prichýli drevený prístrešok na lúčke doskočiska lyžiarského mostíka. Je tu i verejné ohnisko na opekanie. Ak máte dostatok času a veľmi sa neponáhľate domov, môžete sa po ukončení prechádzky tiesňavou prejsť i časťou obce. Až potom budete spokojní s celodenným výletom za poznaním Králickej tiesňavy.

Prístupové cesty do tieňavy sú aj z Banskej Bystrice cez Suchý vrch so zaparkovaním auta pri chate IRISA, ďalej len pešo po modrej turistickej značke, jazero Mutne, odbočiť vpravo po lúke na Tajov (v zime je to trasa Bielej stopy SNP) a poľnou cestou klesaním do začiatku vstupu Králickej tiesňavy k žltej značke.

Verím, že si naplánujete a aj realizujete jeden voľný víkendový deň na rodinný výlet – prechádzku prenádhernou prírodou s príjemným posedením pri ohníku. Len nesmiete na záver opekania zabudnúť na zaliatie ohniska vodou z potoka pri prístrešku.

Ako pomôcku použite turistickú mapu č. 100 – Banská Bytrica a okolie, mierka 1:50 000, výhodnejšia je však mapa č.5 – Kremnické vrchy (Králiky – Skalka – Krahule) mierka 1:25 000.

Ján Vicen

MEDENÝ HÁMOR V BANSKEJ BYSTRICI - UNIKÁT PRIEMYSELNÉHO DEDIČSTVA

Pokračovanie zo str. 5.

Oproti, pri vstupe do Medeného hámra stával podnikový železný hámor s tromi vodou poháňanými kladivami a mäsiarsky výsek, typické sprievodné vybavenie každého turzovsko-fuggerovského závodu (výsek, obchod, krčma). Povyše výrobnej časti hámra dodnes stoja tri obytné domy, určené pre majstrov jednotlivých dielní. Z nich ešte stále je topograficky zaujímavý, donedávna zachovaný vo svojej pôvodnej podobe, dvojdom s podnikovými bytmi pre kováčskeho a minciarskeho majstra.

Nepochybným unikátom vo výrobnej časti Medeného hámra je zachovaná renesančná hutnícka hala s dvomi hutníckymi pecami – ohniskami, s reliktom - monolitickým kamenným stĺpom, zachovaným z pôvodného riešenia dispozície pred požiarom (1761). Tu sa meď odlievala do foriem a potom vyvážala do celej Európy. Od roku 1759 sa začali v hámri vykúvať a neskôr od roku 1761 odlievať mincové cány (pásy).Z nich sa po úprave v novej veľkej valcovni vybudovanej v areáli hámra v roku 1761 vyrážali mincové platničky, a to nielen pre Kremnickú mincovňu, ale aj pre mnohé západoeurópske a juhoeurópske štáty. Napríklad len v jednom roku (1762) sa ich tu vyrobilo 27 138 932 kusov. Historická hutnícka dielňa nemá obdoby vo svojej zachovalosti a autenticite.

K historicky najvýznamnejším patrí aj zachovalý objekt dielní, ktorý vznikol v priebehu druhej polovice 18. storočia pravdepodobne z potreby rozšírenia výrobnej kapacity valcovne mincovne. Za toto zistenie môžeme vďačiť mimoriadnej výpovedi nedávno objaveného najstaršieho a zároveň najkomplexnejšieho plánu Medeného hámra s úplným pôdorysným zobrazením všetkých jeho výrobných aj nevýrobných objektov, ktorý vznikol asi okolo roku 1764. Bez neho by sme nevedeli, že „dielne“ vznikli zo starého, solitérneho, veľmi dômyselného a obdivuhodne dokonalého, celomurovaného hutníckeho objektu, vybudovaného pri vodnom náhone, severne od objektu hámra. V ňom stála centrálne situovaná taviaca pec v krytej hutníckej hale, skonštruovanej z troch strán pilierovým ambitom, zaklenutým krížovými klenbami, ohraničená predsunutým murovaným obvodovým plášťom.

Možno tiež poznamenať, že konštrukcia klenieb nápadne pripomína podobné v zaniknutom severnom krídle Kremnickej mincovne. Pred výskumom historických literárnych prameňov v ŠÚBA v Banskej Štiavnici je azda predčasné považovať tento starý hutnícky objekt za pôvodnú rafinačnú hutu (alebo jej súčasť), ktorú Turzo v 70. rokoch 15. storočia financoval, a o ktorej sa uvádza, že stála na mieste, kde vybudoval hámor. Avšak existencia pôvodnej huty na pláne asi z roku 1764 podporuje názor, že hámor Turzo v roku 1496 nepostavil doslovne „na mieste“ predchádzajúcej rafinačnej tzv. „novej huty“, ale pár metrov poniže tejto huty po prúde vody, teda vedľa nej. A to asi z celkom racionálnych dôvodov. Nielen preto, že ju predtým financoval, ale že ju aj vo svojej koncepcii najväčších výkonov Medeného hámra na pretavovanie medi na obchodný tovar nanajvýš potreboval. Zachovaný fragment pece tejto huty môže byť pozostatkom alebo pokračovateľom „fuxiny nuovy de Xolio“, o ktorej sa zmieňuje M. Skladaný. Jej sa dnes pripisuje svetové prvenstvo zavedenia scedzovacieho procesu - oddeľovania striebra od medi za pomoci olova. Objavu, ktorý zmenil svet a dal meno novej technologickej dobe.

Nuž, je to neveľa objektov, neveľkých, avšak jedinečného významu v dejinách historického priemyselného dedičstva Banskej Bystrice, Slovenska, aj Európy.

Vo viac ako 50 olejomaľbách vzdal hámru svoj maliarsky hold majster Dominik Skutecký. Najväčšiu z nich však na Slovensku nemáme. Dostal ju do daru vtedajší panovník vo Viedni. Je všeobecne známe, že Mária Terézia, jej synovia a ďalší panovníci si Banskú Bystricu nesmierne cenili.

Vedeli prečo.

Vladimír Husák

BYSTRICKÝ PERMON

Vydáva**: BYSTRICIENSIS - Združenie cestovného ruchu,** Vychádza štvrťročne. **Šéfredaktor**: Ing. Pavel Gender. **Zodpovedná redaktorka**: PaedDr. Slavomíra Očenášová-Štrbová, PhD., **Redakčná rada**: Ján Baláž, doc. PhDr. Jolana Darulová, CSc., PhDr. Igor Graus, prof. PhDr. Pavol Martuliak, CSc., Mgr. Jozef Ďuriančik, PaedDr. Dušan Jarina, Igor Chromek, Ján Vicen, Milan Žuffa-Ellek, Ing. Július Burkovský, PhDr.Vladimír Sklenka, Mgr. Eva Furdíková, **Grafická úprava**: PaedDr. Dušan Jarina, **Adresa redakcie:** Ing. Pavel Gender, Horná 48, 974 01 Banská Bystrica, **e-mailový kontakt**: gender@fpobox.sk, nasudj@gmail.com, **Tlač**: Pt – Svetlík Štefan, Slovenská Ľupča, **Registr. číslo:** OÚ-OPT-1/2003. Elektronickú podobu nájdete: www.banskabystrica.sk v podadresári kultúra.